

האקדמיה הצעירה הישראלית
الأكاديمية الشابّة الإسرائيليّة
THE ISRAEL YOUNG ACADEMY

**אתגרי מנהיגים ומנהיגות אקדמיים
באמצע הקריירה
על רקע המשברים בישראל
בשנים 2023–2025**

דו"ח כוח קוד

כתיבה ועריכת הדוח

ד"ר עידן זק-דורון, האוניברסיטה הפתוחה
מטעם האקדמיה הצעירה הישראלית

שותפים להכנת המחקר

חברי האקדמיה הצעירה הישראלית בהווה ובעבר
פרופ' רות שרף-שובל (יושבת ראש),
פרופ' יצחק ברקוביץ, פרופ' מירי ימיני,
פרופ' רון מילוא ופרופ' אסף שוורץ

כתיבת השאלון וניתוח הנתונים

ד"ר עידן זק-דורון, פרופ' יצחק ברקוביץ

תודה מיוחדת

לתמי פלג, רכזת האקדמיה הצעירה הישראלית

עריכת לשון: יהודית (דיתיק) ידלין

עיצוב ועריכה גרפית: סטודיו נאוי קצמן-כדורי

האקדמיה הצעירה הישראלית

כיכר אלברט איינשטיין, ת"ד 4040, ירושלים 9104001

דואר אלקטרוני: IsraelYoungAcademy@academy.ac.il

www.young.academy.ac.il

האקדמיה הצעירה הישראלית
الأكاديمية الشابّة الإسرائيليّة
THE ISRAEL YOUNG ACADEMY

דו"ח כנוח קור

אתגרי מנהיגים ומנהיגות אקדמיים באמצע הקריירה על רקע המשברים בישראל בשנים 2023–2025

עורך המחקר: ד"ר עידן זק-דורון, האוניברסיטה הפתוחה

מטעם האקדמיה הצעירה הישראלית

תקציר מנהלים

המחקר הנוכחי עוסק באתגרים שעיימם מתמודדת מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל, ובייחוד מנהיגים ומנהיגות אקדמיים (דהיינו חוקרים וחוקרות מובילים במחקר בתחומם או חוקרים וחוקרות בתפקידי ניהול אקדמי בכירים) באמצע הקריירה, על רקע שינויים פוליטיים, ביטחוניים, כלכליים וחברתיים בעלי משמעות. המחקר ביקש להבין את עמדותיהם, את תחושותיהם ואת כיווני המחשבה של מנהיגים ומנהיגות מובילים באקדמיה הישראלית ובדק זאת בשילוב שיטות איכותניות עם כמותניות. במסגרת המחקר נערכו ראיונות חצי-מובנים עם ארבעים אקדמאים ואקדמאיות, וכן סקר שבחן את עמדותיהם בדבר כלי מדיניות אפשריים לשיפור מצבם. ניתנה תשומת לב לייצוג שוויוני של גברים ונשים ושל תחומי מחקר שונים (מדעי החברה והרוח מול מדעי הטבע).

ממצאים עיקריים

גורמי משיכה לישראל ולעשייה האקדמית בה

המשתתפים והמשתתפות הביעו קשר רגשי אמיץ למדינה. 93% ציינו זאת כגורם מרכזי להישארות. נוסף על זה, 80% דיווחו על שביעות רצון כללית מהחיים ומהעבודה, ו-73% הדגישו יתרונות באקדמיה הישראלית לעומת זו שבחו"ל. עוד עלו כסיבות עיקריות להישארות בארץ תחושת אחריות לאומית (50%) וקרבה למשפחה (63%).

גורמי דחיפה לשקילת הגירה

כלל המרואיינים והמרואיינות דיווחו על קשיים בעקבות אירועי 7 באוקטובר והמלחמה המתמשכת. לצד זאת 63% ציינו קשיים מקצועיים, ו-55% הביעו חשש מהידרדרות הדמוקרטיה בארץ. חלקם (18%) ציינו גם מגמות דמוגרפיות וחברתיות בה כגורמים מעוררי דאגה.

נטיית לעזיבה

רוב המרואיינים והמרואיינות לא שקלו או לא חשבו על הגירה כנתיב פעולה. 33% מהמשתתפים והמשתתפות שללו כל מחשבה על הגירה. 40% שקלו הגירה בעבר אך לא ראו בה אופציה ממשית. לעומתם, 15% שוקלים ברצינות הגירה, ו-10% כבר החליטו להגר, ובהם גם מי שכבר נקטו צעדים קונקרטיים לקראת הגירה.

חסמים בפני הגירה

45% דיווחו על אילוצים משפחתיים המונעים עזיבה. שיעור זה הביע חשש אישי מהגירה. 15% ציינו אילוצים מקצועיים, ו-13% העידו שלא מצאו הצעה אטרקטיבית מספיק ש"תכריע את הכף". יותר מ-55% מהמשתתפים והמשתתפות שסווגו כמי ששוקלים עזיבה במידה מעטה ציינו מספר גדול של חסמים המונעים מהם לעזוב. ראוי לציין כי חלק מהאילוצים הללו הם דינמיים ועשויים להשתנות עם הזמן, למשל אילוצים משפחתיים או מגבלות הנתפסות כנסיבתיות, כמו חשש מהגירה.

חששות מהעתיד

58% מהמשתתפים והמשתתפות חוששים מהשינויים האפשריים באופי המדינה ומהשלכותיהם על ילדיהם. 25% חוששים מפגיעה עתידית באקדמיה. יש להדגיש כי גם בקרב מי שאינם שוקלים עזיבה, חלק ניכר מהמשתתפים והמשתתפות מביעים חששות רבים מהעתיד – יותר מ-60% מהמשתתפים והמשתתפות בקבוצת "שוקלים במידה מעטה" הביעו רמת חשש גבוהה. נוסף על זה, גם בקרב מי שלא דיווחו כלל על נטייה לעזוב, יותר מ-45% הביעו דאגה גדולה לעתידה של המדינה. דבר זה מעיד על תחושת חוסר ביטחון עמוקה בקרב המשתתפים והמשתתפות, אשר עשויה, בתלות בהתפתחויות, להשפיע על גיבוש כוונות ההגירה שלהם בעתיד.

הבדלים בין קבוצות

נשים נטו יותר לחשוש לעתיד הדמוקרטיה, אך הביעו שביעות רצון אישית רבה יותר. תחושת אחריות לאומית הייתה נפוצה במיוחד בקרב אנשי רוח וחברה. מנגד, נרטיבים של יתרונות האקדמיה הישראלית היו נפוצים פחות בקרב נשים במדעי הרוח והחברה. כמו כן נשים במדעי הרוח דיווחו פחות על אילוצים משפחתיים; גברים במדעי החברה דיווחו יותר על אילוצים מקצועיים. נטייה לשקול עזיבה עלתה ככולטת בקרב גברים במדעי הטבע ובקרב נשים במדעי הרוח והחברה.

פתרונות מועדפים

הפתרונות שהמשתתפים והמשתתפות דירגו כתורמים ביותר היו הגדלת תקציבי מחקר (ציון ממוצע: 2.48), פיתוח שיתופי פעולה בין-לאומיים (2.35), יצירת קהילות תומכות לחוקרים וחוקרות צעירים (2.28), הפחתת עומס הוראה (2.11) ושיפור שכר ותנאי עבודה באקדמיה (2.03).

נשים נטו להעדיף פתרונות הקשורים להעלאת שכר ושיפור תנאי העבודה באקדמיה יותר מגברים. אנשי מדעי הרוח והחברה נטו יותר לבחור באופציות המדגישות ערכים דמוקרטיים, תמיכה בדיוור ומיזמים מחקריים חברתיים וביטחוניים. הפתרונות המועדפים בקרב בעלי נטייה חזקה לעזיבה הם שיפור תנאים, תמיכה פסיכולוגית ויצירת קהילות תומכות.

מסקנות

המחקר ממחיש את המורכבות הרבה שמערכת ההשכלה הגבוהה בישראל עומדת בפניה כיום. אף שלחלק מהמשתתפים והמשתתפות יש נטייה להישאר בארץ, רבים מהם מביעים חשש רב לעתיד המדינה ואי-ודאות גדולה בעניין זה. ממצאים אלו מדגישים את הצורך הדחוף במדיניות ברורה ומכוונת לשימור מנהיגים ומנהיגות אקדמיים ולמתן מענה גם לצרכים מקצועיים וגם לרווחה אישית, רגשית וחברתית.

תוכן העניינים

01	הרקע למחקר ומטרתו של המחקר	9
02	השיטה	11
03	ממצאים – ניתוח תמטי איכותני של הראיונות	15
04	ממצאים – ניתוח כמותני של זיקות	39
05	סיכום	49
	רשימת מקורות	50
נספחים		
	נספח א מחוון ריאיון איכותני	52
	נספח ב שאלון סקר כמותני	54

10 הרקע למחקר ומטרתו של המחקר

מדינות רבות ברחבי העולם, ובהן ישראל, מצמצמות את שיעור ההוצאה התקציבית שלהן (לעומת התוצר המקומי הגולמי) על השכלה שלישונית (OECD, 2024). ליד זה יש צמצום במשרות אקדמיות עם קביעות לחוקרים וחוקרות ולהסתמכות גוברת על הסדרי תעסוקה ללא קביעות (OECD, 2021), מה שפוגע בביטחון התעסוקתי של סגל מחקרי. ברקע השינויים התעסוקתיים חל משבר מתמשך בחלק מתחומי המחקר, בייחוד במדעי הרוח, שחווים פיחות חד במשאבים ובערכם החברתי ונדחקים יותר ויותר לשולי העולם האקדמי, דבר שמעלה חששות שמא יישחקו החשיבה הביקורתית והמחקר התרבותי (Newfield, 2025).

נוסף על האתגרים הכלל-עולמיים האלה, מדינת ישראל מתמודדת בשנים האחרונות עם אתגרים מקומיים רבים שמשפיעים במישרין ובעקיפין על האקדמיה הישראלית. השסע הפוליטי והחברתי החריף, שבא לידי ביטוי בקיטוב הולך וגובר בין קבוצות שונות באוכלוסייה (Porat, 2023), מתקיים על רקע תקופה של אי-יציבות שלטונית מתמשכת (Cohen, 2024). לזה מתווספים אירועי 7 באוקטובר והמלחמה, שמחריפים את תחושת אי-היציבות של חוקרים וחוקרות בארץ (Wadman, 2024). בעקבות המלחמה אקדמאים ומוסדות ישראליים מצויים במרכז של תנועה אקדמית אנטי-ישראלית ההולכת ומתרחבת, הכוללת חרמות, מחאות בקמפוסים וניתוק שיתופי פעולה בין-לאומיים (קדרי-עובדיה, 2025). בד בבד יוקר המחיה ממשיך לעלות ומשפיע על רמת החיים של כלל שכבות האוכלוסייה (Aviram-Nitzan et al., 2023). בתוך כך נרשם עניין של גורמים פוליטיים בשינוי האקדמיה והאסדרה האקדמית בארץ, דבר שמעורר חשש לפגיעה בעצמאות האקדמיה (אילן, 2024).

בשל המציאות המורכבת הזאת, שבה ישראל מתמודדת עם אי-יציבות פוליטית, עם קיטוב חברתי, עם לחצים ביטחוניים וכלכליים ועם חשש לפגיעה בעצמאות האקדמית, גוברת הדאגה לעתיד ההשכלה הגבוהה וליכולתה לשמר את טובי המוחות.

על כן מטרת המחקר הן

להבין מה הם האתגרים העיקריים שמעסיקים מנהיגים ומנהיגות אקדמיים (דהיינו חוקרים וחוקרות מובילים במחקר תחומם או חוקרים וחוקרות בתפקידי ניהול אקדמי בכירים) באמצע הקריירה.

לזהות את הגורמים שלתפיסתם מושכים (pull factors) אותם להמשך עשייה אקדמית בישראל או דוחפים (push factors) אותם מהמשך עשייה זו (Carling, 2024; Nikou & Luukkonen, 2023).

ולבחון אם לתפיסתם ניתן להשפיע על תהליך קבלת ההחלטות שלהם באמצעות שינוי במדיניות הקיימת בהקשרים ארגוניים, תקציביים ואחרים.

שאלות המחקר

1. מהם גורמי המשיכה העיקריים שמחברים מנהיגים ומנהיגות אקדמיים מובילים באמצע הקריירה בישראל למדינה כיום?
2. מהם האתגרים העיקריים העומדים כיום בפני מנהיגים ומנהיגות אקדמיים מובילים באמצע הקריירה בישראל, ומהם גורמי הדחיפה המובילים אותם לשקול את עזיבת המדינה?
3. מהו יחסם של מנהיגים ומנהיגות אקדמיים מובילים באמצע הקריירה בישראל להישארות במדינה מחד או לעזיבתה מאידך? ואילו היבטים קשורים לכוונות הישארותם או עזיבתם?
4. האם קיימים הבדלים בין תתי־קבוצות (מגדר ותחום מחקר) בתפיסת גורמי המשיכה והדחיפה?
5. אילו צעדי מדיניות עשויים לחזק את גורמי המשיכה ולצמצם את גורמי הדחיפה בקרב מנהיגים ומנהיגות אקדמיים מובילים באמצע הקריירה בישראל?

השיטה 02

מחקר זה התמקד בהבנת התפיסות של ארבעים מנהיגים ומנהיגות אקדמיים מובילים באמצע הקריירה על רקע המצב הנוכחי במדינה. המחקר שילב שיטות איכותניות עם כמותניות. המחקר כלל חלק איכותני, שהתבסס על ראיונות זום חצי-מובנים בני 30-70 דקות (ראו [נספח א](#) למחווון המפרט את שאלות הריאיון), וחלק כמותני משלים, שהתבסס על סקר של צעדי מדיניות שונים (ראו [נספח ב](#) לנוסח השאלון המפרט את שאלות הסקר). איסוף הנתונים בוצע בין ינואר למאי בשנת 2025.

הקריטריונים לבחירת המדגם

המחקר ביקש לאתר ארבעים מנהיגים ומנהיגות אקדמיים מובילים מהאוניברסיטאות המצויים באמצע הקריירה. כדי לאתר את האוכלוסייה הרלוונטית למדגם שימשו הקריטריונים האלה:

- * חבר או חברת סגל בכירים באוניברסיטה
- * קביעות
- * גיל (טווח גילים 40-55)
- * דרגה אקדמית: פרופ' חבר ופרופ' מן המניין
- * הובלה אקדמית: חברי ובוגרי האקדמיה הצעירה; בוגרי תוכנית מובילים באקדמיה; בולטות בנתונים ביבליומטריים (מבחינת מספר ציטוטים); מדגם כדור שלג (על בסיס המלצה של מרואיין אחר)

מכסות לייצוג תתי-קבוצות עיקריות. כמו כן הוגדרו מראש מכסות לייצוג תתי-קבוצות עיקריות כדי להבטיח ביטוי לקולות מגוונים בקרב אוכלוסיית המחקר. המכסות כללו חלוקה שווה בין גברים לנשים (50%-50%) וחלוקה שווה בין תחומי מחקר (מדעי הרוח והחברה לעומת מדעי הטבע). נוסף על זה שאף המחקר לייצוג של 25% חוקרים וחוקרות ששהו בשבתון או חזרו ממנו בשנתיים האחרונות, וכן להכללה של 4-5 חוקרים וחוקרות שבחרו שלא לשוב לישראל או שעברו להתגורר בחו"ל בשנתיים האחרונות.

שינויים בקריטריונים. במהלך המחקר בוצעו שינויים בקריטריונים שכללו את הרחבת הדרגות (נוספה דרגה מרצה בכיר) והגיל (בני 35-58) לנוכח קשיים בגיוס האוכלוסייה הרלוונטית, בשל הרצון להגיע לכיסוי מגדרי ותחומי תוך כדי עמידה בלוח הזמנים המקורי שנקבע. השינוי בקריטריוני הגיל והדרגה בוצע בשל הקושי שעלה לייצר דגימה שוויונית מגדרית בתוך תחומי המחקר, בייחוד בגיוס משתתפות נשים ממדעי הטבע ומשתתפים גברים ממדעי החברה והרוח בקריטריונים הקודמים.

כמו כן בסופו של דבר לא נכללו במחקר משתתפים ומשתתפות שעזבו את ישראל לצמיתות בשנתיים האחרונות, שכן עלה שזו אוכלוסייה שקיים קושי ניכר לגייסה להשתתפות במחקר.

גיוס המשתתפים והמשתתפות

ההזמנה למשתתפים ולמשתתפות כללה את תיאור מטרת המחקר הזאת: "מטרת המחקר היא להבין את האתגרים האישיים והמקצועיים העומדים בפניך/בפניך כאקדמאי/ת באמצע הקריירה על רקע המצב הנוכחי במדינה". ההזמנה להשתתף במחקר הופצה בקבוצת WhatsApp של חברי ובוגרי האקדמיה הצעירה ובקבוצת WhatsApp של בוגרי תוכנית מובילים באקדמיה (תוכנית ארצית). כמו כן הופצה הזמנה באמצעות הדוא"ל לחברי ובוגרי האקדמיה הצעירה להשתתף במחקר.

הניתוח הביבליומטרי התבסס על Stanford-Elsevier ranking לשנת 2024 המציגים את 2% החוקרים והחוקרות המובילים בעולם מבחינת מספר ציטוטים מתוקננים לתרומת המחבר. שנת הפרסום הראשונה הוגבלה ל-2010 ולמדינת ישראל כדי לאתר חוקרים וחוקרות רלוונטיים באמצע הקריירה. הרשימה כללה 208 חוקרים וחוקרות על תחומי המחקר שלהם. כל חוקר וחוקרת שברשימה עברו בדיקה של עמידה בקריטריוני המחקר באמצעות הפרופיל הפומבי שלהם בטרם הפנייה אליהם.

ההזמנה של השמות ברשימה להשתתף במחקר נעשתה באמצעות הדוא"ל המוסדי של כל חוקר וחוקרת. שמות של משתתפים ומשתתפות אשר מרואיינים ומרואיינות שהשתתפו במחקר הציעו אותם כרלוונטיים למחקר (כדור שלג) נבדקו גם הם באמצעות פרופיל החוקר או החוקרת הפומבי בטרם הפנייה וקיבלו פנייה אישית בדוא"ל או באמצעות הודעת WhatsApp.

המשתתפים והמשתתפות

במחקר השתתפו 40 אקדמאים ואקדמאיות מובילים מ-10 אוניברסיטאות ישראליות, ובהן אוניברסיטת אריאל, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, אוניברסיטת בר-אילן, אוניברסיטת חיפה, אוניברסיטת רייכמן, אוניברסיטת תל אביב, האוניברסיטה העברית בירושלים, האוניברסיטה הפתוחה, הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל ומכון ויצמן למדע. מתוך כ-200 חוקרים וחוקרות רלוונטיים בקבוצות ה-WhatsApp, 18 הסכימו להשתתף (כ-9%), ומתוך 124 חוקרים וחוקרות שפנינו אליהם מהרשימה הביבליומטרית, 14 הסכימו להשתתף (כ-11.3%). טבלה 1 מציגה את נתוני הרקע של המשתתפים והמשתתפות במחקר.

טבלה 1. נתוני רקע על המשתתפים והמשתתפות (N = 40)

1	מרצה בכיר	דרגה אקדמית
19	פרופסור חבר	
20	פרופסור מן המניין	
4	שבתון בזמן המחקר	שבתון
6	היו בשבתון בשלוש השנים האחרונות	
30	לא היו בשבתון בשלוש השנים האחרונות	
19	ללא רקע ניהולי	רקע ניהולי (בעבר/בהווה)
10	ראש חוג/מחלקה או סגן חוג/מחלקה	
11	דקן/סגן דקן/ראש בית ספר / סגן ראש בית ספר	
342 (1400, 130)	מדעי הרוח	מספר ציטוטים ממוצע
4,911 (18,000, 1,900)	מדעי החברה	(מינימום, מקסימום)
7,881 (20,000, 2300)	מדעי הטבע	[מבוסס על תוצאות Google Scholar]
14.5 (3.41)	נשים – מדעי החברה והרוח	ותק ממוצע (ס"ת)
14.8 (4.78)	גברים – מדעי החברה והרוח	[מבוסס על דיווח עצמי]
14.22 (3.77)	נשים – מדעי הטבע	
12.78 (4.52)	גברים – מדעי הטבע	
14	חברי ובוגרי האקדמיה הצעירה	שיטת גיוס
4	בוגרי מובילים באקדמיה (תוכנית ארצית)	
14	ביבליומטריקה	
8	כדור שלג	

ניתוח הנתונים

הליך ניתוח הנתונים התבצע בשני שלבים: בשלב הראשון בוצע ניתוח תמטי איכותני של הראיונות כדי לזהות תמות עיקריות העולות מדברי המרואיינים והמרואיינות ולהבין לעומק את חוויותיהם ואת תפיסותיהם; בשלב השני נערך ניתוח כמותני כדי לזהות דפוסים, קשרים ומגמות מובהקות התומכים בממצאים האיכותניים ומעמיקות את ההבנה הכוללת. הניתוחים הכמותניים בחנו את הזיקות בין התמות השונות שהופקו מהראיונות, את נתוני הסקר על הרלוונטיות של אמצעי מדיניות שונים ואת הזיקות בין התמות מהראיונות לבין נתוני הסקר.

היבטים אתיים

פרוטוקול המחקר עבר אישור של ועדת אתיקה. כל משתתף ומשתתפת קיבלו הסבר על מטרות המחקר וחתמו על הסכמה מדעת. הובטח למשתתפים ולמשתתפות כי כל מידע מזהה אישי יושמט מהתמלולים, ודוח המחקר יציג מגמות ברמת הקבוצה ללא יכולת לזהות אף אחד מהמשתתפים ומהמשתתפות.

מגבלות

למחקר זה כמה מגבלות הנובעות משיטת גיוס המשתתפים והמשתתפות, מאופיו האיכותני ומהיקפו המצומצם של המדגם. ראשית, אף שההזמנה להשתתף במחקר הייתה פתוחה לאקדמאים מכל מגזרי החברה הישראלית, ככל שניתן להסיק מהמידע הזמין, לא נכללו בו משתתפים ומשתתפות מהמגזר הערבי. אומנם שתי הקבוצות (אקדמיה צעירה ומובילים באקדמיה) וכן הרשימה הביבליומטרית כללו גם מנהיגים ומנהיגות אקדמיים מהמגזר הערבי, אך לא התקבלו מהם פניות להשתתף במחקר. שנית, ההסתמכות על ראיונות ועל סקר שבהם ארבעים משתתפים ומשתתפות מגבילה את האפשרות להכליל את הממצאים על אוכלוסייה רחבה יותר. שלישית, הנתונים מבוססים על דיווח עצמי העלול להיות מושפע מהטיות שונות, ובהן רצייה חברתית, האדרה עצמית ודיווח סלקטיבי (דהיינו לבחור מה לספר ומה לא). נוסף על זה, מאפיינים סובייקטיביים כמו פרשנות אישית של שאלות עשויים להשפיע על אחדות התשובות.

03 ממצאים – ניתוח תמטי איכותני של הראיונות

3.1 גורמי משיכה

חלק זה מתאר גורמים שהמשתתפים והמשתתפות ציינו אותם כמחזקים את הקשר שלהם למדינה.

3.1.1 קשר רגשי או אידאולוגי למדינה

גורם משיכה מרכזי בראיונות היה הקשר האמיץ למדינה ולעם. 37 מהמשתתפים והמשתתפות (93%) במחקר ציינו קשר כזה למדינה, כשטיבו המדויק של הקשר השתנה מאדם לאדם. אצל 15 מהם לבש הקשר אופי אידאולוגי הקשור לזהות ישראלית או ציונית. כך לדוגמה תיאר אחד המשתתפים את הקשר שלו לישראל:

אני מאוד ציוני [...] מכיוון שאני מאמין באמונה שלמה שאנחנו חייבים [...] מדינה לעם היהודי [...] ולכן אני לא רואה את עצמי עוזב את המדינה. גם בתקופות קשות שיכול מאוד להיות שיהיו של נסיגה דמוקרטית יותר רצינית ואפילו משבר כלכלי, אני אשאר כנראה לכבות את האור. (ריאיון 15)

אצל 6 משתתפים ומשתתפות אחרים הקשר שתואר לא נשא אופי אידאולוגי אלא התמקד בתחושת הטמעה או תחושת שייכות. כך למשל סיפרה אחת המשתתפות על החזרה לארץ לאחר תקופת בתר־דוקטורט בחו"ל:

כמה שהיה לי טוב ב[מדינה אחרת] ואנשים היו טובים אליי ולא הרגשתי לרגע רע, אבל לא הרגשתי שייכת בשום שלב, ורק בישראל אני מרגישה שייכת. אז היה לי ברור שאני לא רוצה שהילדות שלי יגדלו [שם]. הייתי רוצה שהם יגדלו כישראליות ולכן חזרתי לארץ. (ריאיון 32)

אצל 16 משתתפים ומשתתפות נוספים הופיעו הן תחושת השייכות ותחושת ההטמעה והן האידאולוגיה הישראלית/ציונית, שלעיתים גם השתלבו אלו באלו, כפי שניתן לראות בציטוט להלן:

אנחנו לא יכולים לחשוב על זה. כאילו גם אם כל המצב הזה שהוא באמת מורכב וילדים שנכנסים לצבא, אתה לא יכול לחשוב לעזוב. זה משהו שהוא חזק מאיתנו. כאילו, אני לא יודעת אם לקרוא לזה ציונות, אבל אנחנו פשוט מרגישים שזה בית. זה ההורים שלנו, זה החברים שלנו כאן, יש לנו את השפה שלנו [...] אני לא יכולה לחשוב על זה שאנחנו לא נגור פה. לא רק אני, גם בעלי.

(ריאיון 37)

חלק מהמשתתפים והמשתתפות סיפרו שהקשר למדינה טוען במשמעות גם את עבודתם, שכן הם מרגישים שהם תורמים לא רק למדע ככלל אלא ספציפית למדע בישראל, כפי שהסביר אחד המרואיינים:

[אני] רוצה לתרום להצלחה של הכלכלה וההשכלה בישראל ופועל נחרצות בכיוונים האלה. כאן התרומה שלי. אני לא רואה את עצמי מצליח לפעול ולתרום במדינה אחרת. כי בסוף אנחנו מייצגים איזשהו סט ערכים שאני לא יכול להזדהות איתו במדינה אחרת.

(ריאיון 6)

3.1.2 שביעות רצון כללית ומהעבודה

גורם נפוץ נוסף שעלה בראיונות כתורם לרצונם של המשתתפים והמשתתפות להישאר בארץ הוא שביעות רצונם ממצבם האישי והמקצועי. 32 מהמשתתפים והמשתתפות (80%) סיפרו שהם מרוצים ממצבם האישי, כאשר 29 מתוכם התייחסו ספציפית למצבם המקצועי. חלק מהמשתתפים והמשתתפות תיארו שביעות רצון כללית והיעדר תלונות, ואחרים תיארו את מצבם כמצוין ואף השתמשו בביטויים כמו "משרת חלומות" (ריאיון 38) או "גן-עדן" (ריאיון 31) כדי לתאר את עבודתם באקדמיה. את קצוות הספקטרום שנכלל בקטגוריה של שביעות רצון כללית ומהעבודה ניתן לראות בשני הציטוטים האלה:

עומס ההוראה הוא ממש סביר. אני אוהבת ללמד גם. אולי כי זה לא עומס מאוד גבוה. וגרנטים אני מגישה ומדי פעם מקבלת וזה מספיק לגמרי. אני קצת שחוקה, אבל זה משהו לגמרי לא קשור [...] זאת אומרת זה לא שחסר לי איזה

משהו מבחינת תנאים. (ריאיון 35)

אני תמיד הרגשתי בת מזל [...] אני הרגשתי שקיבלו אותי בידיים פתוחות וקיבלתי את כל מה שהייתי צריכה. המחקר שלי דורש לא מעט כסף [...] ולא שמעתי "לא" אף פעם [...] אני באמת מרגישה בהודיה ובאמת בת מזל. (ריאיון 37)

שביעות הרצון הכללית ומהעבודה לא העידה בהכרח על שביעות רצון מהמצב במדינה או אף מהתנאים באקדמיה הישראלית. למעשה, 13 משתתפים ומשתתפות שציינו כי מצבם האישי טוב ציינו מייד לאחר מכן שמצבם אינו משקף את מצבם של כלל האקדמאים, משום שהתנאים שלהם טובים לעומת אלה של אקדמאים אחרים (למשל, של אקדמאים מאוניברסיטאות אחרות או בשלבים מוקדמים יותר בקריירה)

אני הצד הטוב של הסטטיסטיקה [...] אני מניחה שאתה מראיין הרבה אנשים, אז אמרתי – אני מייצגת את הצד [...] של החוקרים שטוב להם. (ריאיון 36)

5 משתתפים ומשתתפות נוספים הנגידו את מצבם האישי הטוב למצב הכללי במדינה והדגישו ששביעות הרצון שהם מתארים נוגעת רק למצב האישי שלהם ולא למצב הלאומי. כך למשל אמרה אחת המרואיינות: "אם אני שמה את הקורונה והמלחמה בצד, אני מרגישה נהדר". (ריאיון 39)

3.1.3 יתרונות האקדמיה הישראלית

נוסף על שביעות הרצון ממצבם האישי, 29 משתתפים ומשתתפות (73%) סיפרו שהם מוצאים יתרונות באקדמיה הישראלית לעומת האקדמיה במדינות אחרות. יש לחדד ולומר כי אין מדובר פה בהכרח באמירה כי האקדמיה הישראלית טובה יותר אלא בהצבעה על יתרונות מסוימים.

13 משתתפים ומשתתפות ציינו יתרונות של האקדמיה הישראלית הקשורים לדעתם לתרבות הישראלית. מאפייני התרבות הישראלית שעלו כתורמים לאקדמיה הישראלית הם גמישות מחשבתית, גישה לא פורמלית, ישירות ועידוד חשיבה מקורית. כך למשל תיאר אחד המשתתפים את ההבדלים בין התרבות הישראלית לבין התרבות במדינה אסייתית שבה שהה:

זה משהו שיש בישראל וביהדות בכלל [...] [במדינה האחרת] אנשים לא מדברים בישיבה [...] כי הם לא הכי חשובים. פשוט שותקים כל הישיבה. אצלנו בארץ, אם אתה לא מדבר בישיבה לא אזמין אותך לפגישה הבאה. וכשמישהו עובד הכי זוטר קם וצועק על המנכ"ל שהוא לא יודע על מה הוא מדבר, כולם מוחאים כפיים, נכון? כי זה כמו בהגדה. נכון, התלמידים באים לרב ואומרים רבי אתה טועה והרב אמר צודקים [...] זה בתרבות שלנו, הרשל'ה כזה, נכון? העני והמסכן הזה מראה לפריץ שהוא מתחכם והוא יודע מה קורה [...] מה זה מחקר? מה זה מדע? זה לראות משהו שאף אחד אחר לא רואה לפניך [...] זאת לא עבודה שחורה. זה ההפך מכבוד ומוסר ולעשות מה שאני אומר לך [...] זה להיות חצוף, להגיד אני אמצא כיוון יצירתי שאף אחד לא חשב עליו.

(ריאיון 8)

הישראליות היא מאוד מאוד מיוחדת. אנחנו לא סתם סטארט אפ ניישן [...] הנושא של שיתופי פעולה [...] במסדרון ואפילו פה בתוך המפגשים עם חברי סגל באוניברסיטאות אחרות בארץ, אתה רואה שיש רצון לשיתוף פעולה ומייד יאללה בוא נעשה את זה [...] אתה לא תמצא את זה כל כך בחו"ל במסדרונות כמו שיש פה, וזה יתרון שלנו, ואני חושבת שזה מוביל למדע הרבה יותר טוב.

(ריאיון 32)

12 מרואיינים ומרואיינות ציינו כי רמת הסטודנטים בישראל גבוהה יחסית למדינות אחרות בעולם. טענה זו עלתה הן מצד חוקרים וחוקרות ממדעי הטבע והן מצד חוקרים וחוקרות ממדעי החברה והרוח.

הסטודנטים מעולים פה. העובדה שהם מגיעים אלינו אחרי שירות צבאי כשהם יותר בוגרים הופכת אותם ליותר עצמאיים [...] אני משווה את הסטודנטים שלי לסטודנטים בחו"ל, ואין לי ספק שיש פה... גם בחו"ל יש מצוינים, אבל יש פה איזו שהיא רמת בגרות שאתה לא מוצא בשום מקום בעולם. אז במובן הזה אני חושבת שיש יתרון לעבודה באקדמיה בישראל. (ריאיון 36)

אני כן חושבת שהסטודנטים בארץ הם יוצאי דופן באיכותם. אז בעיניי זה כן יתרון שיש לאקדמיה הישראלית על פני מקומות אחרים בעולם. (ריאיון 28)

היו גם יתרונות אחרים שצינו המרואיינים והמרואיינות, שהיו נפוצים פחות, אך המשותף להם הוא שהם נוגעים בתנאי המחקר והעבודה של אקדמאים בישראל. 12 מרואיינים ומרואיינות ציינו לפחות יתרון מחקרי אחד כזה, כשהנושאים הנפוצים ביותר היו קלות יחסית של קבלת מענקים בישראל ומיעוט בירוקרטיה ומנהלות. דוגמאות לנושאים אלו מופיעות להלן:

מקומו של המרדף אחרי תקציב וגרנטים בחיי הוא יותר קטן מאשר זה של הקולגות שלי בארצות הברית, מכיוון שאחוזי הזכייה בגרנט של "לחם וחמאה" בארץ הם יותר גבוהים. ISF זה מענק שסיכוי הזכייה בו הוא 35 אחוז, רב־שנתית. נכון שהכסף להרבה מאוד דברים לא מספיק [...] אבל עדיין אין דבר כזה במערכת האמריקאית, גרנט "bread & butter" שיש לך 35 אחוז סיכוי לזכות בו. (ריאיון 3)

התחושה שלי ששם [בחו"ל] יש יותר ביקורת ופיקוח עליהם מבחינת הגשת דוחות מסודרים באופן תדיר ודברים כאלה שאני אסיר תודה שאנחנו לא צריכים לעשות אצלנו. אני חושב שזה היה משגע אותי בתור מי שלא אוהב אדמיניסטרציה ודברים כאלה. (ריאיון 17)

6 מרואיינים ומרואיינות (מרביתם במדעי הטבע) ציינו יתרונות הקשורים למודל העבודה ולתנאים הסוציאליים של אקדמאים בישראל. מרואיינים ומרואיינות אלו ציינו כי אף שאקדמאים במדינות אחרות מקבלים שכר גבוה יותר, תנאי ההעסקה בכללם בישראל הם טובים.

מענק הקליטה, ההשקעה, גם הכספית וגם ההשקעה שעושים באמת בבחירה, בסינון של המועמדים המעולים וההשקעה הכספית אחר כך שנותנים בתקציבי קליטה [...] זאת אומרת בהתחלה לחוקרים בארץ יש יתרון עצום [...] במובן הזה באמת יש לנו במה להתגאות. (ריאיון 5)

אני חושבת שיש לנו הרבה יותר ביטחון תעסוקתי [...] ברגע שמגיעים לשלב של tenure track, אז למיטב הבנתי זה מאוד נדיר שנושרים החוצה. יש איזשהו סוג של ביטחון שאין במדינות אחרות. [במדינה אירופאית] זה כל כך... אני ראיתי שאני יכולה הרבה יותר להירגע מהם. (ריאיון 39)

בהקשר זה ציינו שני מרואיינים כי הפער בין השכר באקדמיה לבין השכר בשוק הפרטי גם הוא קטן יחסית בישראל.

בארצות הברית יש פער מאוד גדול בין המשכורת [של אקדמאים] למה [שהם יכולים] לקבל בעבודה אחרת עם תואר שלישי [במדעי הטבע]. אני חושבת פי שניים, משהו כזה. [בישראל] גם יש פער, אבל הפער הרבה פחות. המשכורת שלי פה זה בערך 30 אחוז פחות [ממה שמרוויחים בארה"ב], אבל זה עדיין משכורת טובה יחסית למשכורות האחרות פה בארץ. (ריאיון 33)

3.1.4 קרבה למשפחה

25 מרואיינים ומרואיינות (63%) ציינו את הקרבה למשפחה בתור גורם שמחבר אותם למדינת ישראל. חלקם ציינו זאת כגורם המרכזי שקושר אותם למדינה, הן בשל ההנאה מהמפגשים עם המשפחה והן בשל סיבות לוגיסטיות יותר:

אני מקבלת עזרה מההורים שלי, ויש לי סביבי גם כאילו את הסבא וסבתא ודודים וככה... זה משמעותי בהחלטה להישאר [...] מאוד יכול להיות שאם לא הייתה לי פה משפחה מסביב אז הייתי הולכת. או שאם לא הייתי עם ילד אז הייתי הולכת. (ריאיון 31)

אצל אחרים הקרבה למשפחה הוזכרה כהערת אגב, כחלק מתיאור הקשר הרגשי והאידיאולוגי לישראל:

לי היה קשה [לעזוב], גם בפוסט דוק היה לי קשה לא להיות בארץ. גם המשפחה, גם השפה, אבל נראה לי גם כזה הַקְּבִים [גושי אדמה] בצורה הוליסטית. לא, לא, אני לא דתייה בשום צורה, אבל כאילו אני... זה הבית שלי. אין לי ממש הסבר לזה. (ריאיון 35)

3.1.5 תחושת אחריות לאומית

גורם משיכה אחרון ש-20 מרואיינים ומרואיינות (50%) ציינו אותו הוא תחושת אחריות לאומית. מרואיינים ומרואיינות אלו סיפרו כי אחד הגורמים שמחזקים את רצונם להישאר בארץ הוא הרצון לפעול לשיפור המדינה או לתרום לה. 18 מרואיינים ומרואיינות אמרו שהאתגרים שהמדינה ניצבת בפניהם מחזקים את רצונם להישאר בארץ ולהיאבק למען שיפור פני המדינה, בייחוד בהיבטים של שמירה על הדמוקרטיה ואיחוי הקרעים בעם. במילותיה של אחת המרואיינות:

אני מרגישה מחויבות מאוד חזקה להפוך את הדברים ליותר טובים, לשפר את המצב עבור עצמי, עבור הילדים שלי. בסוף, זה מה שבאמת מחזיק לי את ההחלטה להישאר כאן [...] אם האנשים הטובים, אנשים שאכפת להם מהמדינה והאנשים הליברליים והאנשים המשכילים ואנשים עם היכולות והמוטיבציה יעזבו אז... אז הדברים לא ישתפרו. אנחנו רואים את התהליכים האלה קורים במדינות אחרות ששם האליטות עוזבות והמדינה מדשדשת. ואני בחשש ממצב כזה. אני כן רואה אנשים סביבי שמחליטים לעזוב, גם באקדמיה, וזה מפחיד אותי ומדאיג אותי מאוד. ואני הייתי רוצה להגיד להם: "אל תעשו את זה! תישארו כאן. אנחנו ביחד. נילחם ונשפר את הדברים".

(ריאיון 21)

חלק מהמרוויינים והמרוויינות הצביעו על שתי תגובות אפשריות לשינויים לרעה, לתפיסתם, בדמוקרטיה בישראל – מאבק או עזיבה – וסיפרו כי המחשבה עצמה על עזיבה חיזקה את רצונם להיאבק.

הרפורמה המשפטית [...] בהתחלה זה באמת פעם ראשונה בחיים שלי שחשבתי על לא לגור בארץ באיזה שהיא צורה. היה לי איזה כמה שבועות שהייתי בתוך המחשבה הזאת וזהו. ואז אמרתי כמו הרבה אזרחים, אני חושב [...], למה שאני אעזוב את הארץ? [...] ואז זה היה פעם ראשונה בחיים שלי שאי פעם הלכתי להפגנות. [...] ומתוך כעס מאוד גדול באמת של "מה זאת אומרת? לא יזיזו אותנו". (ריאיון 1)

6 מרוויינים ומרוויינות קשרו את תחושת השליחות שלהם ישירות לעבודת המחקר שלהם והביעו אמונה כי העבודה שהם עושים חשובה ותורמת למדינה:

אני רוצה לקדם לא רק את הידע בחזית של התחום הזה, אלא אני רוצה לקדם את הכלכלה הישראלית ואת [היישום של תחום המחקר] בישראל [...] זה משהו שאני רואה בו ערך ואני לא רואה ערך בלעשות את זה בגרמניה או בארצות הברית. כן, אנחנו כאן [...] זה המקום שלנו, זה המקום שלי. ואם אני לא אדחוף את זה אז משהו יהיה חסר. (ריאיון 6)

3.2 גורמי דחיפה ואתגרים

חלק זה כולל פירוט של נושאים שעלו בראיונות בתור גורמים הקשורים למצב במדינה שמקשים או הקשו את חייהם ואת עבודתם של המשתתפים והמשתתפות בשנים האחרונות. נושאים אלו לא עלו בהכרח בתור גורמים שמעוררים במשתתפים ובמשתתפות רצון להגר למדינה אחרת.

3.2.1 קשיים הקשורים למלחמה

כל המרואיינים והמרואיינות (40% = 100%) דיווחו שחוו קשיים שונים בשל אירועי 7 באוקטובר ובשל המלחמה המתמשכת. הקשיים שעליהם סיפרו המרואיינים והמרואיינות היו מגוונים, ורבים מהם סיפרו על קשיים שונים הקשורים למלחמה. מתוכם 27 מרואיינים ומרואיינות דיווחו כי חוו פגיעה במחקר בעקבות המלחמה, 25 על קשיים הקשורים לחרם האקדמי ולהשפעותיו, 17 סיפרו על חרדות ועל קשיים אישיים, ו-12 סיפרו על הפגיעה בהוראה.

פגיעה במחקר נבעה מסיבות שונות, והנפוצה שבהן הייתה עיסוקים אחרים הקשורים למלחמה, כמו יציאה למילואים של אנשים מצוותי המחקר. עיסוקים אחרים כללו אילוצים משפחתיים, התנדבויות שונות הקשורות למלחמה וכן עיסוקים שונים במסגרת תפקידים ניהוליים באקדמיה. 13 מרואיינים ומרואיינות דיווחו על קשיים מסוג זה שפגעו במחקר. להלן דוגמאות:

פשוט לא היו אנשים. סגרנו [את המעבדה]. מחקר ניסיוני בתחום שלי מצריך כוח אדם לא קטן, [...] הגברים נעלמו כולם [למילואים] וגם מבין הנשים כמעט כולן נעלמו [למילואים או בשל מילואים של בן הזוג] וזה אומר שהמדע נעצר.

(ריאיון 3)

חזרתי לעסוק [בתפקיד הניהולי] הרבה לפני שחזרתי למחקר, כי הבנו שאפשר גם לתת מענה, גם פרקטי וגם רגשי לסטודנטים. [התחלנו] להתקשר ממש לכולם [...] ולתעד מי במילואים, מי מגויס, ולהבין מה קורה. היו המון דיונים [...] זה היה תקופה של מועדי ב, אז כמובן שדוחים אותם ודוחים את תחילת הסמסטר שאמור להיפתח בסוף אוקטובר או בנובמבר. אני לא זוכרת את התאריכים. המון המון

דיונים. (ריאיון 40)

אני קודם כול חודש שלם בכלל לא עבדתי והקדשתי את כל הזמן שלי רק לפעילות ציבורית [בחול"ל]. עבדתי שם מאוד קשה בעניין של מניעת אנטישמיות בקמפוסים. כל הנושא של הסברה [...] אז זה גם לקח חלק נכבד מהזמן שלי, גם בהמשך השנה. (ריאיון 25)

סיבה נפוצה נוספת לפגיעה במחקר הייתה חוסר פניות רגשית. 12 מרואיינים ומרואיינות דיווחו כי עבודתם נפגעה בשל העומס הרגשי שהם והסטודנטים שלהם חשו בחודשים הראשונים למלחמה. חלקם סיפרו כי הקושי קיים גם היום, אך הוא קטן יחסית לחודשים הראשונים. אחד המרואיינים תיאר את הקושי כך:

אני יודע שהייתה אזעקה בבוקר ב[אזור המגורים של הוריו] וההורים זוגתי ששם בדיוק וכולי. זה פשוט הסחת דעת עצומה. כאילו, מוצדקת לחלוטין, אבל הסחת דעת עצומה. גם ביומיום אתה יודע, יוצאים לארוחת צוהריים, השיחה מתגלגלת לענייני דיומא, ואתה יודע, אתה אחרי זה יושב מול המחשב, מנסה לעשות מדע וזה כאילו... לא בא לך לעשות מדע. כאילו אתה תקוע בראש, תקוע בדברים אחרים. (ריאיון 9)

עם זאת חלק מהמרואיינים והמרואיינות דווקא ציינו את העיסוק במחקר, או היבטים מסוימים של העיסוק הזה, כגורם מאזן שסייע להם להתמודד עם העומס הרגשי.

כולם היו בבית ודווקא המחקר קצת החזיק אותי עם הראש מעל המים. [...] היינו נפגשים כאילו, וחצי מהזמן היינו בוכים, וחצי מהזמן היינו [...] באופן מאוד חד כזה. טוב, בוא נחשוב על [נושא המחקר]. היינו כזה ממש כזה קופצים בין שני הדברים וזה שמר אותי קצת שפויה [...] זה היה כאילו פשוט כזה כמו Good place כזה. מקום ללכת אליו וכאילו מקום שהוא רק שלי, שאני הולכת אליו. (ריאיון 35)

נוסף על זה, 8 מרואיינים ומרואיינות מתחום מדעי הטבע סיפרו כי המחקר שלהם נפגע בשל עזיבה או אי-הגעה של בתר-דוקטורנטים ושל עמיתים מחול"ל, שחששו להישאר בארץ או להגיע אליה בשל המצב הביטחוני, ו-5 מרואיינים ומרואיינות (מתוכם 4 מתחום מדעי הטבע) סיפרו על פגיעה במחקר בעקבות ביטולי טיסות, שהקשו את ההגעה לחול"ל, את החזרה לארץ והזמנת חומרים מחול"ל.

החרם האקדמי והשפעותיו היה נושא נפוץ נוסף שעלה בראיונות. כאמור, 25 מרואיינים ומרואיינות סיפרו על קשיים הקשורים לחרם ולחשש ממנו. במרבית המקרים מדובר בתגובות מתחמקות לפניותיהם של המרואיינים והמרואיינות שהם האמינו שהן נובעות מהחרם האקדמי אף שהדבר לא נאמר במפורש. 16 מרואיינים ומרואיינות סיפרו על מקרים כאלה. מתוך אלה היו מקרים מובהקים יותר ומובהקים פחות, כפי שניתן לראות מהשוואה בין הציטוטים שלהלן:

תראה, אני כתבתי מאמר על [נושא מסוים] ושלחתי אותו לכתב עת שזו ההתמחות שלו [...] כבר פרסמתי שם 5 מאמרים בכל מיני נושאים שקשורים לעולם הזה. [העורכת] כתבה לי משהו מאוד מוזר: שהמאמר שלי לא מתאים לנושאים של כתב העת והמליצה לי לפרסם את זה בכתבי עת אחרים [...], ולהערכתי זה נעשה רק מסיבות פוליטיות, כי התירוץ היה כל כך לא הגיוני.

(ריאיון 18)

אני מרגישה באופן אישי כל הנושא של פרסום [...] אני לא יכולה להצביע שזה בגלל זה, אבל יותר קשה. [יש לי] מאמר שכבר ב־Revision חמישי שזה בחיים לא קרה לי, ואני לא יכולה להגיד שזה בגלל זה. יכול להיות שזה במקרה... אבל זה במקרה גם יצא עכשיו, אז אני לא יודעת מה הסיבה שסוקר שם מנדנד ומתעקש על דברים לא חשובים ולא משחרר את זה. (ריאיון 32)

8 מרואיינים ומרואיינות ידעו לספר על מקרים שבהם עמיתים מחו"ל סירבו לשתף איתם פעולה במוצהר בשל היותם ישראלים, או שהאוניברסיטה שהם מועסקים בה ביקשה מהם לעשות כן. למשל:

הגשתי מאמר וחיפשו שם reviewers מלא זמן, ובמקרה הכרתי את העורכת שאחראית על המאמר. באיזשהו שלב אמרתי תקשיבי, כבר עבר עשרה חודשים ועדיין אין לנו first review מה נהיה עם זה? אז היא אמרה תקשיבי, לא נעים להגיד אבל [...] לפני יומיים הוא [הסוקר] כתב לי אחרי שהוא כבר היה באיחור של שלושה חודשים [ש]הוא לא מוכן לשפוט את המאמר כי הוא לא שופט יותר מאמרים שנכתבו על ידי ישראלים ולכן התעכב נורא השיפוט.

(ריאיון 26)

רק שתי מרואיינות סיפרו על תגובות עוינות בכינוסים, אך 9 מרואיינים ומרואיינות סיפרו כי נמנעו בעצמם או שהתבקשו להימנע מלהגיע לכינוסים ולאוניברסיטאות בחו"ל, בשל חשש מתגובות עוינות. כך למשל סיפר אחד המרואיינים שהתארח אצל עמיתה בחו"ל:

כמה פעמים נסעתי אליה לעבוד אצלם, אבל לא התקרבנו לאוניברסיטה שם והיא אמרה כאילו אני לא רוצה אפילו להביא אותך [...] היא לא רצתה אפילו שאני אתקרב לשם. וברור שלא לעשות שום שיתוף פעולה רשמי ושום כזה.

(ריאיון 17)

חרדות וקשיים אישיים בעקבות המצב הביטחוני עלו ב-17 ראיונות. המרואיינים והמרואיינות סיפרו על חששות ביטחוניים ברמה האישית והלאומית וכן על חשש לילדיהם, ובייחוד לילדים המשרתים בצבא. כך סיפר אחד המרואיינים:

יש גם חששות ביטחוניים כמובן. המצב באיראן עכשיו רצים לנשק גרעיני. אוטוטו זה נשמע שהם יכולים עכשיו כבר לפתח נשק גרעיני זה די בעיה. ומה שהיה עם חיזבאללה היה תקופה ארוכה, שכן היה פה חששות די גדולים. לא ידענו. היו סיפורי זוועה בעיתונות שעכשיו נישאר בחושך בהפסקות חשמל כמה ימים טובים. למזלנו זה היה פחות גרוע ממה שציפינו. (ריאיון 2)

פגיעה בהוראה ובלמידת הסטודנטים עלתה בראיונות פחות מהקשיים האחרים, וצוינה רק בידי 12 מרואיינים ומרואיינות. הקשיים שעלו בהקשר זה נוגעים לקשיים של סטודנטים ששירתו במילואים וכן לקושי של כלל ציבור הסטודנטים ללמוד בתקופה קשה זו. כך למשל תיארה אחת המרואיינות את ההוראה בשנה הראשונה למלחמה:

כל העבודה עם הסטודנטים השתנתה. זה הרבה מאוד. יש לזה צדדים חיוביים ובעייתיים, כמובן. חלק גדול מהסטודנטים שחוזרים ממילואים הם לא במצב ללמוד בכלל וצריך לעבוד איתם אחרת. זאת אומרת הנחיה אישית, שיחות, לוודא מה הם צריכים ולראות איך מספקים להם את הצרכים שהם צריכים. הקלטות של שיעורים, סיכומים של שיעורים, לוודא שהם בסדר. זאת אומרת, נכנס קודם כול איזה שהוא ממד הורי לתוך הסיפור הזה של ההוראה באוניברסיטה, שהוא ממד קצת אחר. (ריאיון 14)

3.2.2 קשיים מקצועיים

סוג אחר של קשיים שהיה נפוץ בראיונות הוא קשיים מקצועיים. 25 מרואיינים ומרואיינות (63%) ציינו במהלך הראיון לפחות קושי מקצועי אחד. יש לציין כי קשיים אלו מתקיימים לצד שביעות רצון יחסית של המרואיינים והמרואיינות מהתנאים המקצועיים.

11 מרואיינים ומרואיינות ציינו קשיים הקשורים לתקציבי מחקר או לתשתיות שאינן מספקות, בייחוד לעומת אוניברסיטאות מובילות בחו"ל. למשל, 4 מרואיינים ומרואיינות מתחום המדעים המדויקים ציינו את הצורך להשקיע בתשתיות מחקר בין-לאומיות:

צריך לפעמים להתגייס כולנו יחד, כלומר מכמה אוניברסיטאות, ולהגיד המדינה כמדינה צריכה עכשיו להשתתף באיזה משאב [...] דוגמה טובה לזה שאולי מוכרת מלפני כמה שנים זה המאיץ הגדול, מאיץ החלקיקים הגדול ליד ז'נווה. אז שם זה דוגמה, לצערי, כמעט יחידה, שהקהילה הישראלית הצליחה בדרך לא דרך לקנות לעצמה מעמד בין-לאומי. זה משהו שהוא חסר בישראל. זו שכבה מאוד אסטרטגית וחשובה שפשוט זה מנגנונים שאין לנו באקדמיה בישראל מספיק. (ריאיון 9)

10 מרואיינים ומרואיינות (8 מתוכם ממדעי החברה והרוח) ציינו שהם חשים שהתנאים המקצועיים שלהם טובים פחות מאלו של עמיתים בפקולטות אחרות או באוניברסיטאות אחרות בארץ. הטענות התמקדו בהקלות בעומס ההוראה ובתקציבים. כך למשל טענה אחת המרואיינות:

אני רואה בהמון תחומים ובהמון אוניברסיטאות אנשים שמקבלים גרנטים גדולים או שמנחים הרבה סטודנטים מקבלים הקלות בהוראה ואצלנו זה לא בא לידי ביטוי. אני גם מנחה המון סטודנטים [...] ולא קיבלתי מעולם שום הקלה בהוראה שזה קצת מתסכל. (ריאיון 34)

נושא עומס ההוראה חזר גם בהקשרים אחרים, ובסך הכול 8 מרואיינים ומרואיינות אמרו כי עומס ההוראה המוטל עליהם רב מדי.

סוג נוסף של קשיים מקצועיים שעלה הוא קשיים מנהלתיים ובירוקרטיים. קשיים אלו צוינו בידי 9 מרואיינים ומרואיינות. אחד המרואיינים סיפר, למשל, שלא הצליח להשיג אישור חניה חנים למשתתפים והמשתתפות בניסויים שלו:

באיזשהו שלב אמרתי לו אני אשלם, אבל אין לי מספר תקציב לזה כי הקרן לא מממנת את זה. [...] זאת אומרת דברים פשוטים, מאוד, מאוד הגיוניים, שבסופו של דבר ההרגשה היא שהיו צריכים לבוא ולהגיד [...] "אתה יכול לעשות מחקר, מה אתה צריך?" זה כמובן לא יקרה, אבל לפחות אל תפריעו. [...] אבל באמת אני מוצא את זה דבר שמאוד מאוד מפריע לתפקוד שלי. (ריאיון 12)

3.2.3 חשש לדמוקרטיה הישראלית

22 משתתפים ומשתתפות (55%) תיארו חששות הקשורים לחוסר יציבות ולשינויים לרעה, לתפיסתם, בדמוקרטיה הישראלית. מתוכם 20 מרואיינים ומרואיינות סיפרו על קשיים הקשורים בהפיכה המשפטית ועל חששות משינוי באופייה של מדינת ישראל כדמוקרטיה ליברלית. בניגוד לקשיים שצוינו עד כה – חששות אלו התקשרו ישירות בדברי המרואיינים והמרואיינות למחשבות על הגירה:

אני חושבת שהמלחמה היא לא זאת שתבריא אותי. המצב הפוליטי זה מה שיבריא אותי. כי המלחמה זה מלחמת קיום ואנחנו חיים במלחמה הזאת כבר... אני בדור שבו עברנו את מלחמת המפרץ, עברנו את מלחמת לבנון השנייה, עברנו את כל המבצעים שהיו... זה לא מה שיבריא אותי, כי אני לא חושבת שבחוף רוצים אותנו יותר. מה שיבריא אותי זה הפוליטיקה יותר מהכול. (ריאיון 32)

חלק מהמרואיינים והמרואיינות הביעו רצון להיאבק על דמותה של המדינה, ואחרים סיפרו על תחושת ייאוש ורפיון כוחות, למשל:

זה לא רק המלחמה, זה גם השנה שהייתה לנו לפני, זה הזמן שבין בין הקרבות... יש חרדות בקשר למה יהיה בעתיד, אם אנחנו יכולים בעתיד להמשיך ולחיות בארץ? [...] אנחנו כל הזמן ככה לא יודעים לאן אנחנו הולכים. אם אנחנו הולכים לכיוון שהממשלה רוצה לקחת אותנו, אנחנו לא נוכל להמשיך לחיות בארץ. זה נהיה לנו יותר ויותר ברור [...] תמיד השאלה היא מה אם אתה? אם אתה מעדיף להיות אופטימי ולחכות שהגל יעבור [אבל] פעם אחת הגל לא יעבור ואז [...] אם לא יצאת בזמן אז אתה כבר לא יכול לצאת. (ריאיון 19)

אף שהציר המרכזי שסביבו סבבו החששות הוא ההפיכה המשפטית והחשש לדמוקרטיה, חלק מהמרוויינים והמרוויינות (12) כרכו בכך גם חששות אחרים הקשורים לעתידה של המדינה ולמצב הפוליטי, כמו שניתן לראות בציטוטים להלן:

אז הדבר הזה הוא מאוד מפחיד. כאילו הקיטוב החברתי, ההדתה, המהפכה המשפטית. כל הדברים האלה הם. מאוד מאוד מדכאים. אין כאילו משהו אחר. זה כאילו התקווה היא שפשוט זה יקרוס. התקווה שלי. כאילו שמתיהו כל ההזיה שקורית סביבנו תקרוס ונחזור לאיזושהי שפיות. (ריאיון 31)

כשהמדינה הופכת להיות יותר מיליטנטית, יותר דתית, יותר משיחית, יותר אלימה, עם כרסום שאגב הוא כרסום גלובלי [...] של דמוקרטיה ליברלית. בפירוש זה לא עושה חשק להישאר, כי התהליכים האלה הם תהליכים שהופכים את המדינה הזו בהדרגה למקום שאני פחות רוצה לחיות בו. יותר חושש שיהיה לי לא נעים לחיות בו מאשר לא נעים לחיות בו כרגע. כרגע אני לא במצב שלא נעים לי לחיות במדינה. זה יותר עניין שאני חושש שזה הולך לכיוון כזה שאני עושה אקסטרפולציה שבעתיד יהיה לי פחות נעים לחיות במדינה. (ריאיון 3)

3.2.4 חששות ממגמות דמוגרפיות-כלכליות בישראל

חשש נוסף שמיעוט מהמרוויינים והמרוויינות קשרו אותו למחשבות על הגירה ונוגע אף הוא למצב הפוליטי בישראל, היה החשש מהמגמות הדמוגרפיות-הכלכליות בישראל, ואיתן מעלייה בהשפעתם של החרדים, הדתיים והימנים הקיצוניים (מרוויין אחד הזכיר גם את האוכלוסייה הבדואית) על החברה ועל המדינה. 7 מרוויינים ומרוויינות (18%) הביעו חששות מסוג זה, כאשר החששות העיקריים היו מפני ההשפעה של מגמות אלו על כלכלת ישראל ועל אופייה החילוני של המדינה:

אומנם המצב הסוציו-אקונומי שלי הרבה יותר טוב מהרבה אנשים סביבי ואין לי הרבה על מה להתלונן [...] אבל אני מסתכלת קדימה וכמה, כמה כבר אנחנו, האוכלוסייה שעובדת ואיך אומרים, מפרנסת את המדינה, כמה כבר נוכל לקחת את זה על עצמנו? [...] אני מסתכלת על הילדים והילדות שלי שגם הם סביר להניח יקבלו השכלה, וכמה כבר נוכל להחזיק את חוסר השוויון הזה? הרי אחד הדברים שהכי מאפיינים את הישראלי המצוי, זה שאף אחד מאיתנו לא רוצה להיות פראיר [...] אז כמה אנחנו יכולים להיות פראירים? אין לי שום בעיה עם זה שיש אוכלוסיות שבוחרות בדרך אחרת ואני בוחרת בדרך אחרת, אבל שהנטל יהיה שווה, גם הזכויות וגם החובות. וכרגע רק הזכויות שוות, החובות לא שווים. (ריאיון 32)

3.3 כוונות עזיבה

חלק זה עוסק בהצהרות המרואיינים והמרואיינות על כוונתם להישאר בישראל מחד, ולהגר למדינה אחרת מאידך, והוא מחולק לארבעה חלקים לפי מידת הנכונות או הרצון להגר.

3.3.1 האפשרות להגר אינה נשקלת כלל

13 מהמרואיינים והמרואיינות (33%) סיפרו כי הם אינם שוקלים כלל את האפשרות להגר למדינה אחרת, ושללו בנחרצות את עצם הרעיון. כך למשל הגיבה אחת הנבדקות לשאלה: מה מחבר אותך לישראל ולעבודה כאן:

אני לא מתכוונת לעזוב את הארץ אם אתה מתכוון לזה, ממש ממש טוב לי פה ואני... ממש לא. בשום פנים ואופן, ולא משנה איזה מצב, כי אפילו לא עלה בדעתי את זה. נגיד כשהרבה אנשים דיברו על זה אחרי השבעה באוקטובר [...] ואחותי דיברה על זה שאולי לנסוע לאיזו תקופה, אני אמרתי: אני בשום פנים ואופן לא. אני לא זזה מפה. (ריאיון 28)

כמו בציטוט לעיל, רבים מהמרואיינים והמרואיינות הזכירו את האתגרים השונים שהמדינה ניצבת בפניהם כדי להדגיש שמחויבותם להישאר בה אינה תלויה במצב כזה או אחר:

אנחנו חיים פה והחיים שלנו פה. ואני חושבת שניח במלחמה זה גם אותו דבר. יש את המלחמה. אבל נו, אז מה? אנחנו גרים פה. זה הבית שלנו, זה המקום שלנו. זה שיש מלחמה זה לא משנה את המציאות, שזה המקום וזה הבית. (ריאיון 33)

אצל שני מרואיינים מקבוצה זו חוסר הנכונות לשקול אפשרות של הגירה לא נבע משיקולים רגשיים או אידאולוגיים אלא מאילוצים משפחתיים מורכבים.

3.3.2 הגירה כאפשרות רחוקה או כאפשרות שנדחתה

16 מרואיינים ומרואיינות (40%) סיפרו כי האפשרות של הגירה עולה או עלתה בעבר על דעתם, אך זו אינה אפשרות ממשית. 13 מתוכם סיפרו שמעולם לא שקלו את האפשרות ברצינות, כפי שהסבירו כמה מהמרואיינים והמרואיינות. למשל:

אני אישית לא רואה את עצמי עוזבת. לא שלא חשבתי על זה, אבל [...] חשבתי ברמה היותר רעיונית, כאילו בחצי בדיחה [...] אבל כן הייתה המחשבה שאם הייתי רוצה אז לאן הייתי עוברת. ברמה כזאת. (ריאיון 31)

ברור שיש זמנים שאני פשוט מתייאש מהכול ובא לי לעזוב הכול ולברוח. וזה כן שיחה שאשתי ואני מקיימים, אבל נכון לעכשיו לא מרגיש לנו שבמקום אחר הולך להיות הרבה יותר טוב. מבחינת הדברים המדאיגים אותנו ומתסכלים אותנו, ופה לפחות אנחנו מרגישים שאנחנו חלק מהסיפור ויכולים להילחם עליו. אז נכון לעכשיו הייתי אומר שלא. אני לא חושב ברצינות לא להחליף קריירה ולא להחליף מקום. (ריאיון 17)

חלק ממרואיינים ומרואיינות אלו ציינו כי אם המצב במדינה יידרדר באופן קיצוני, ייתכן כי ישקלו את האפשרות ברצינות רבה יותר:

אני חושבת על זה יותר מבעבר. אבל אני לא... לא, כאילו, זה צריך להיות משהו מאוד דרמטי כדי שזה יקרה. אבל כן, יש דברים דרמטיים. באופן מפתיע, החיים נהיו דרמטיים בשנים האחרונות. (ריאיון 35)

3 מרואיינים אחרים שנכנסו אף הם לקטגוריה זו סיפרו כי שקלו את האפשרות בעבר, בעקבות אפשרות קונקרטית שעלתה, אך החליטו להישאר בארץ:

היינו שנה בשבתון [...] נורא נהנית. עלתה אז השאלה. הרגשנו שוואלה, אולי נישאר. כאילו, זה עלה. לא לא באנו בשביל זה, אבל [...] אמרנו דווקא אנחנו רואים את עצמנו גם פה. החלטנו לא. זה היה די שוויוני כי יש דברים טובים שם בחו"ל ויש דברים טובים בישראל, יש דברים גרועים בכל מקום וזה די משתווה, אז אין סיבה. אז זה לא שיש לי סיבה ברורה להישאר פה. אני חושבת שזה בעיקר היעדר סיבה טובה לעבור למקום אחר. (ריאיון 23)

3.3.3 מחשבות ממשיות על הגירה

6 מרואיינים ומרואיינות (15%) סיפרו כי הם שוקלים ברצינות אפשרות של הגירה למדינה אחרת, אך עדיין לא נקטו צעדים ממשיים בכיוון זה. כפי שהגדיר זאת בתמצות אחד המרואיינים:

אני לא עשיתי שום צעד פעיל בנושא. אבל לגמרי לגמרי חושב על זה כל הזמן.
(ריאיון 10)

המרואיינים והמרואיינות סיפרו כי עם השנים הם נוטים יותר ויותר לכיוון של הגירה, אך עדיין לא קיבלו החלטה להגר. אחד מהם סיפר למשל כי בעבר היה אופטימי יותר בנוגע לעתיד המדינה וחשב שחשוב "להישאר עד הסוף" כדי להילחם על דמותה, אך היום הוא לא בטוח בזה, והוא "הרבה פחות אופטימי". כשנשאל אם הוא שוקל להגר ענה כך:

שוקל? בטח. כל הזמן. עד כמה אני רציני? בזה זה כבר פחות. אני מסתכל ימינה ושמאלה מה שיש. אם יש משהו שיכול להיות מעניין, אבל לא... עוד לא קיבלתי החלטה חד-משמעית [...] אני מסתכל פעם בכמה זמן [על משרות בחו"ל]. אני מברר אם אני חושב שזה משהו שיכול להיות [...] גם הגשתי, אני חושב. כן, גם הגשתי. יש אבל הבדל: זה מאוד זול להגיש. ולעשות את ההחלטה, אם אתה מקבל, זה משהו אחר לגמרי. כן, במובן הזה אני חושב שעוד לא חציתי את הרוביקון. אני מסתכל עליו, אבל עוד לא חציתי. (ריאיון 19)

המרואיינים והמרואיינות סיפרו כי נושא ההגירה עולה תדיר בשיחות עם אקדמאים אחרים, והדבר מחזק את ההתלבטויות שלהם:

יש את השיח הזה כל הזמן אצל כולם סביבי וגם אצלי. אז מה, צריך לעזוב? לא צריך לעזוב? האם זה מקום לגדל בו ילדים? [...] האם זה העתיד שאנחנו רוצים בשבילם? אז זה נהיה יותר נוכח. כאילו זה תמיד היה ברקע כזה: לחיות בארץ, לא לחיות בארץ? ותמיד החלטנו לחיות בארץ. כאילו, בצורה אקטיבית: חזרנו מהפוסט, חזרנו מהשבתון [...] אז כן, זה נהיה עוד יותר נוכח: כאילו אז להוציא דרכונים? להוציא כסף מהארץ? להתחיל לחפש? להתעניין בעבודה בחו"ל? אבל אצלנו זה תמיד נשאר כזה ברמה אבסטרקטית יחסית, כאילו, לא עשינו הרבה צעדים ממש קונקרטיים, אבל זה כן משהו שמאוד מאוד גבר, המחשבות האלה. וגם אנחנו רואים אנשים מסביבנו שעוזבים וזה... זה משבר מטורף, כאילו זה דבר מאוד מאוד קשה. זה הדבר הכי קשה מבחינתי, כאילו, זה מה שהכי שובר אותי. (ריאיון 30)

3.3.4 החלטה להגר או נקיטת צעדים קונקרטיים

4 מרואיינים (10%) סיפרו כי נקטו צעדים קונקרטיים לקידום הגירה או שגמרו בדעתם להגר מהמדינה בעתיד. להלן נפרט על כל אחד מהם.

מרואיין אחד סיפר שבשנה שעברה שקל ברצינות אפשרות של הגירה לחו"ל, למשרה קונקרטית שהוצעה לו. הוא סיפר כי אומנם בסופו של דבר החליט לדחות את ההצעה, אך הוסיף שעשה זאת בשל אילוצים משפחתיים ושהוא לא בטוח שהייתה זו ההחלטה הנכונה.

בחנו כזאת אפשרות, כן, אפילו הייתה לי הצעה מ[אוניברסיטה מובילה] ובסוף החלטנו שלא [...] בגדול זו החלטה משפחתית, כי מבחינה מקצועית זה היה מקום מאוד טוב, אבל [...] דבר ראשון בת הזוג שלי שתצטרך בעצם לעזוב את הקריירה שלה ולהתחיל לחפש משהו לא ברור, וגם הילדות שעברו מעבר לא פשוט כשבאנו מארצות הברית לכאן ואז בעצם עוד מעבר, ולהתחיל בשלב מאוחר יחסית של החיים [...] זה היה קרוב, [אבל] בסופו של דבר החלטנו שלא לעשות את זה. להגיד לך שזה היה הדבר הנכון? אני לא יודע. (ריאיון 7)

בשלבם אחרים בריאיון סיפר המרואיין כי הוא עדיין שוקל את האפשרות להגר בעתיד.

מרואינת נוספת סיפרה כי עדיין לא התקבלה אצלה ההחלטה, אך היא החלה בתהליך של הוצאת דרכון, והיא מאמינה שתהגר בעתיד כשהתנאים המשפחתיים יהיו נוחים יותר:

לא שקלתי ברמה של עשיתי משהו אקטיבי אבל, אבל כן, זה תמיד נמצא שם. כרגע זה לא יקרה כי יש לי ילדים שמתגייסים ועוד ילדים בבית הספר. אבל, אבל זה לא אני. עכשיו התחלתי תהליך להוציא דרכון זה, אז כנראה... זה לא עובר לפסים אקטיביים, אבל זה ברור לי שאם אנחנו נמשיך בכיוון שאנחנו הולכים בדרכו כרגע, שמצמצמים את האקדמיה ומדכאים את כל הנושא הזה של הטכנולוגיה והקדמה. יש רק כיוון אחד שזה הולך אליו עם זה. אם לא יעצרו את הסחרור הזה אז כן, אין לנו מה לעשות פה. וחבל לי. (ריאיון 32)

שני המרואיינים הנוספים היו הבטוחים ביותר בכוונתם להגר. שניהם הביעו ייאוש עמוק מהמדינה ואמרו כי "אין עתיד" למדינת ישראל. אחת מהם סיפרה כי בעבר קיבלה הצעות עבודה "מפתות" מאוניברסיטאות בחו"ל, אך דחתה אותן כי בן זוגה התנגד, אך היום המצב שונה:

הוא בשום פנים ואופן לא הסכים אפילו לשקול מעבר. עכשיו גם אצלו השתנו דברים, ומרגע שאצלו השתנו דברים, אז אני ככה... וגם אצלי הייתה תחושה שצריך לברוח מפה, אז אני כן התחלתי עכשיו לשקול מעבר. לא בלחץ [...]. זה לא ברמה של לברוח מפה כי חייבים לעוף מפה כי אני מפחדת להישאר פה. כאילו, אני יכולה להישאר פה עוד שנה או שנתיים. זה לא משנה. אבל כן תחושה של "צריך לזוז מפה". (ריאיון 29)

מרואיינת זו סיפרה על שני גורמים שמעכבים את ההגירה שלה – החיפוש אחר משרה טובה מספיק וקשיים עם ההורים.

אני בררנית. זאת צריכה להיות אקדמיה שהיא גם טופ וגם אני לא רוצה להיות סתם באיזה פוזישן של פרופסור. אני רוצה עם תנאים יותר טובים, עם כאילו, אתה יודע, לקבל איזו קתדרה איפשהו או משהו כזה יותר מפונק. ואז עוד אופציה, וזה קשור יותר לאמצע הקריירה מאשר למדינה. זה שבכלל אולי לעשות משהו אחר, לא להמשיך באקדמיה. יש הרבה ארגונים בין-לאומיים [...]. אני לא במאה אחוז. זאת אומרת, אם הייתי רוצה בשנה הבאה לעבור לעבוד במקום אחר כבר זה היה כנראה קורה, ואני חושבת שמה שבעיקר גורם לי להיות איטית בעניין הזה זה העובדה שההורים שלי [...] אני חושבת שרק כשאני ארגיש שההורים שלי במקום טוב, אז אני אוכל באמת להיכנס בזה יותר לעומק ולבדוק אפשרויות. (ריאיון 29)

גם המרואיין האחרון בקבוצה זו סיפר שהוא נשאר כרגע בארץ בשל אילוצים משפחתיים, אך נקב בנקודת זמן קונקרטי להגירה, באומרו: "נחכה שהקטנה תסיים צבא ונעוף לחו"ל". (ריאיון 4)

3.4 חסמים בפני עזיבה

המרואיינים והמרואיינות תיארו כמה גורמים שמונעים בעדם מלהגר למדינה אחרת. בניגוד לגורמים שפורטו לעיל תחת הכותרת "גורמי משיכה", אין מדובר בהיבטים חיוביים של החיים בישראל אלא בצידו השני של המטבע – חסרונות של ההגירה לחו"ל.

3.4.1 אילוצים משפחתיים

18 מרואיינים והמרואיינות (45%) אמרו כי גם אם היו רוצים להגר, אילוצים משפחתיים מונעים זאת בעדם. 12 מתוכם סיפרו שילדיהם כבר בוגרים, ואמרו שקל יותר להגר עם ילדים צעירים. המרואיינים והמרואיינות דיברו על הקושי לנתק ילדים בגיל בית ספר ומעלה מסביבתם המוכרת, על הבעיה החוקית שבהגירה עם ילדים שכבר קיבלו צו ראשון ועל התנגדותם של הילדים עצמם. להלן דוגמאות:

[יש לי] ארבעה ילדים גדולים. זה חתיכת סיפור, כאילו, להעביר עכשיו את החיים שלך. זה לא אותו הדבר כמו כשאתה בן 30 עם ילדים קטנים שהולכים ל-Pre-K וכיף להם שם ואז יאללה סבבה, נמשוך עוד שנה ועוד שנה. וזה ממש לא אותו דבר. זה משהו שהוא כזאת קריעה שאם נצטרך לעשות אותה אז זה יהיה משהו מטורף. (ריאיון 25)

אם זה היה לפני כמה שנים אולי הייתי אומרת אולי נברח כדי שהילדים לא יצטרכו להיות בצבא [...] אבל הבן שלי הוא כבר כאילו מלש"ב כבר. זה כבר ברמה של עריקות אם לעזוב עכשיו, אז זה לא כזה רלוונטי, שלא לדבר על זה שיש לו דעות משל עצמו והוא לא רוצה [לעבור], והוא רוצה לשרת. (ריאיון 35)

נוסף על זה ציינו 4 מרואיינים את מחויבותם להישאר בארץ כדי לטפל בהוריהם או בהורי בן/בת זוגם לעת זקנה, ו-4 מרואיינים ציינו כי מה שמונע מהם להגר או מה שגרם להם לחזור לארץ הייתה התעקשות של בן/בת הזוג.

3.4.2 חשש מהגירה ומהחיים במקום אחר

18 מרואיינים ומרואיינות (45%) ציינו כי הם חוששים מההגירה עצמה ומהחיים בחו"ל, מסיבות שונות. 9 מהם ציינו חשש מתחושת הזרות וחוסר השייכות שתלווה אותם במדינה אחרת, כפי שהיטיב להסביר זאת אחד מהם:

בסופו של דבר מחוץ למדינה שלך, בטח במדינה כמו ישראל שהיא מאוד ייחודית, אתה תמיד תהיה זר והילדים שלך לא. הילדים שלך יגדלו שם, הם יהיו, ויכולים להיות, מוטמעים ולא להרגיש שום דבר. זה ראיתי עם הילדים שלי כשהיינו בפוסט בארצות הברית, אבל מבחינה אישית אתה יודע, די ברור שגם אם תרגיש בנוח והכול נוח מסביב, אתה באיזשהו מקום נטע זה. תמיד.

(ריאיון 1)

8 מרואיינים ומרואיינות שראו בארצות הברית יעד אפשרי להגירה ציינו כי בעקבות המצב הנוכחי שם האפשרות הזאת מפתה פחות, בעיקר בשל הצעדים שנוקט ממשל דונלד טראמפ נגד האקדמיה. אחת מהם סיפרה כך:

יש הבדל גדול בין מה זה להיות אקדמאי בארצות הברית לפני חצי שנה לעומת מה זה עכשיו כשיש נשיא חדש וכל מיני מוסדות נמצאים בפחד והם משותקים מבחינת חוסר יכולת להוציא שום תקציב כי הם מפחדים שלא ייכנס להם עוד שקל. אז אני גם רואה את השיתוק הזה כמשהו שהוא רק עוד יותר משפיע. יכול להיות שלפני חצי שנה, אם היינו מנהלים את הריאיון הזה, הייתי אומרת לך שאולי הייתי יכולה לשקול משרה באוניברסיטה טובה בארצות הברית [...] כלומר, הייתי אומרת שלאור חששות שיש לי בישראל, יכול להיות שהייתי יותר פתוחה לחשוב על משרה בחו"ל לעומת עכשיו. (ריאיון 38)

3.4.3 אילוצים מקצועיים שקשורים לתחום המחקר

מרבית המרואיינים והמרואיינות סיפרו כי לו היו רוצים בכך, היה להם קל יחסית למצוא עבודה בחו"ל, אולם 6 מרואיינים ומרואיינות (15%) ציינו אילוצים מקצועיים המקשים עליהם להגר. 4 מתוכם הם מרואיינים ממדעי החברה והרוח שסיפרו כי בחו"ל קשה למצוא תקן בתחום המחקר שלהם. אחד מהם הסביר זאת כך:

הרבה ממקצועות אלו הם מקצועות שיש להם ממשק מאוד עמוק עם המקום. וברגע שחוקרים אותם ונוטעים אותם במקום אחר, זה לא עובד באותה צורה. [...] אם הייתי מומחה בתחום מחקר שקשור לספרד אז אני מניח שהיה יתרון להיות בארץ דוברת ספרדית. (ריאיון 13)

נוסף על זה, מרואיינת אחת מתחום מדעי הטבע סיפרה כי קשה למצוא בגילה משרות בתחום המחקר שלה, ומרואיינת נוספת סיפרה כי היא מושקעת במיזמים ניסויים שהחלה בהם בארץ ולכן תתקשה לעזוב.

3.4.4 קושי למצוא עבודה טובה מספיק

5 מרואיינים ומרואיינות (12.5%) ציינו כי אחד הגורמים שמונעים מהם להגר הוא הקושי למצוא הזדמנות תעסוקתית מפתה מספיק שיהיה בה כדי להכריע את הכף לטובת הגירה, וכי אם ימצאו משרה אטרקטיבית מספיק, ישקלו בכובד ראש את ההצעה. כך סיפר אחד המרואיינים על המשרה שאותה הוא מחפש:

הדברים שאני מחפש הם די מוגבלים. [אני מחפש] משהו שהוא במשרה קצת יותר בכירה, לא משרה של התחלה, ואז יש פחות כאלה כמוכן, ושזה יהיה משהו שיעניין אותי ושיהיה במקום שהוא סביר. אז כל הדברים האלה זה קצת מגביל [...] אני מרשה לעצמי להיות בדרך. אבל אם תהיה הזדמנות כזאת אז בהחלט אני אחשוב על זה מאוד ברצינות. (ריאיון 19)

3.5 סיבות לעזיבה – חששות מהעתיד

כאשר נשאלו המרואיינים והמרואיינות על הסיבות שבגללן שקלו הגירה מהארץ, הסיבות שחזרו על עצמן היו חששות מעתיד המדינה ולא הקשיים בהווה. חששות אלו התמקדו בשתי סוגיות עיקריות: חשש מאופייה המשתנה של המדינה, בייחוד בהקשר של השלכות על הילדים (כפי שפורט לעיל), וחשש מפגיעה באקדמיה הישראלית.

3.5.1 חשש משינוי עתידי באופי המדינה והשלכותיו על הילדים

23 מרואיינים ומרואיינות (57.5%) סיפרו כי חששות משינויים עתידיים באופייה של המדינה מובילים אותם לשקול הגירה למדינה אחרת. 11 מתוכם הביעו חשש כי מצב המדינה יידרדר עוד בחייהם, והיא תהפוך למדינה שלא ירצו לחיות בה, כפי שהסביר אחד המרואיינים:

אם התחזית שלי תהיה שבסופו של דבר אנחנו נמצאים במשבר ואנחנו נצא ממנו ואנחנו נחיה במדינה שהיא אולי לא אידיאלית מבחינת איך שהייתי רוצה לחיות בה, אבל משמרת את הדברים הבסיסיים, את העקרונות הבסיסיים של זכויות אדם, של דמוקרטיה וכן הלאה. אז אני כן, זה בטח סיבה טובה להישאר. אם אני אגיע למסקנה שאני מאוד קרוב אליה עכשיו, שאנחנו לא הולכים לשם, שאנחנו הולכים ל... כן, למין איזושהי טורקיה בואכה איראן... אז אני אשקיע יותר מאמצים [בהגירה]. (ריאיון 19)

את המחשבה על הגירה כבר עכשיו ולא לחכות שהמצב יהיה גרוע יותר הסבירו חלק מהמרואיינים והמרואיינות בחשש להחמיץ את ההזדמנות בתרחיש שבו הדמוקרטיה הישראלית אכן תקרוס:

מצד אחד אתה רוצה לתת לזה צ'אנס וכן לשפר פה, ומצד שני אתה לא רוצה להיות האחרון שיכבה את האור או שכבר יאסרו להוציא כסף מהארץ או דברים כאלה כמו שעושים ברוסיה. אז יש פה הרבה התלבטויות. (ריאיון 2)

9 מרואיינים ומרואיינות אחרים אמרו כי הגורם שעורר אצלם מחשבות על הגירה היה החשש לילדיהם ולא לעצמם. מרואיינים ומרואיינות אלו ציינו כי מצבם האישי הוא טוב ואף האמינו שהם יכולים לחיות חיים טובים כל ימיהם בישראל, אך לא כן ילדיהם, בשל התהליכים העוברים על המדינה.

זה מלחיץ אותי, מלחיץ אותי. תראה, אני כבר עוד מעט בת חמישים [...] ואני אומרת אוקיי, אז גם אם יעצרו את המדע והתקציבים יהיו קטנים יותר או לא ייתנו לנו לחקור את כל מה שאנחנו רוצים או אני לא יודעת לאן זה ילך [...], אני עשיתי כבר לא מעט, ומבחינה כלכלית אנחנו די מסודרים. אבל אני כן נורא נורא דואגת לילדים שלי. אני אומרת כאילו, אני לא יודעת אם יש מקום אחר בעולם שאפשר לסמוך עליו, אבל אם הדברים ישתנו... אני מפחדת שאתה יודע, שנהיה הונגריה או שנהיה פולין, ובאמת לא יהיה פה לדור הצעיר מה לעשות. אנחנו כבר לא צעירים, אז זה קצת אחרת, אבל אני כן דואגת להם. (ריאיון 37)

חששות דומים הביעו מרואיינים ומרואיינות שונים, גם מי שאמרו שאינם מתכוונים להגר למדינה אחרת:

בן הזוג שלי חושב שמבחינת עתיד הילדים עדיף היה לעבור. הוא חשב את זה כבר די מזמן, ואני סירבתי להכיר בזה ועדיין מסרבת להכיר בזה קצת. אבל אני לא יכולה להתעלם מהתהליכים שקורים פה. התקווה שלי [היא] שאני לא שמה את טובתי האישית במקום גבוה יותר מטובת ילדיי. כי לי באופן אישי עדיף להישאר. אני מאוד מקווה שאני לא גוזרת עליהם עתיד פחות טוב ממה שהייתי יכולה לתת להם [...]. לא מבחינה כלכלית, למרות שגם על זה אפשר לדבר, אבל מבחינת המקום שהם יגורו בו והזכויות שיהיו להם ואופי המדינה. (ריאיון 28)

3.5.2 חשש מפגיעה באקדמיה

10 מרואיינים ומרואיינות (25%) הביעו חשש מפגיעה עתידית באקדמיה. חששות אלו היו חלק מהחששות הכלליים משינויים באופי המדינה, אך עסקו בנושא ספציפי יותר, ולכן מתוארים בסעיף נפרד. החששות היו הן מפני פגיעה בחופש האקדמי והן מפני קיצוצים תקציביים. גם כאן, כמו בחששות משינויים באופייה של המדינה, מדובר בחששות מהעתיד ולא בתגובה למצב הקיים כיום בפועל, כפי שניתן לראות בציטוטים שלהלן:

החרדה היא שהחופש האקדמי יוגבל, שיפגעו במל"ג, ישימו אנשים לא מתאימים בראש המל"ג, והדבר הזה יפגע בסופו של דבר, יפגע בסופו של דבר באוניברסיטה ובתקציבים ובצנזורה ובדברים מן הסוג הזה יש תמיד את החשש הכללי הזה, אבל באופן אישי ספציפי אני לא, לא, לא הרגשתי משהו באופן אישי. (ריאיון 18)

אני חוששת שהממשלה שלנו וראש הממשלה שלנו מסתכל על אחרים ומקנא בהם והוא רוצה גם [...] אני לא צריכה להגיד לך שיש מלחמה נגד התקשורת, ואת האקדמיה לא אוהבים, והצעדים של טראמפ הם כל כך בוטים ומוחצנים שאני מאוד חוששת שזה גם יגיע אלינו. זאת אומרת, אם טראמפ יכול, למה אני לא יכול? כאילו, למה אני לא יכול עכשיו לקחת את הכסף ולקצץ אותו בחצי? מי צריך את כל המחקרים הדבילים האלה? (ריאיון 24)

4 מצאים – ניתוח כמותני של זיקות

4.1 תמונת המצב של גורמי הדחיפה מהארץ וגורמי המשיכה לארץ

טבלה 2 מציגה גורמי דחיפה ומשיכה לפי מגדר ותחום. נשים נטו לבטא חשש לדמוקרטיה מחד, ושביעות רצון אישית מאידך. נרטיבים של תחושת אחריות לאומית שכיחים יותר במדעי הרוח והחברה. נרטיבים של יתרונות האקדמיה הישראלית היו שכיחים פחות בקרב נשים ממדעי הרוח והחברה, ונרטיבים של חשש כלכלי-דמוגרפי היו שכיחים פחות בקרב גברים ממדעי הרוח והחברה.

טבלה 2. התפלגות גורמי דחיפה וגורמי משיכה של המשתתפים והמשתתפות לפי תת-קבוצות של מגדר ותחום מחקר

סה"כ	מדעי הטבע		מדעי הרוח והחברה		
	גברים (n=10)	נשים (n=10)	גברים (n=10)	נשים (n=10)	
					גורמי משיכה
37	9	9	9	10	קשר רגשי/אידאולוגי
29	8	8	8	5	יתרונות האקדמיה הישראלית
26	6	6	7	6	קרבה למשפחה
32	6	10	7	9	שביעות רצון כללית ומהעבודה
20	4	4	6	6	תחושת אחריות לאומית
					גורמי דחיפה
22	5	7	4	6	חשש לדמוקרטיה
7	2	3	0	2	חשש כלכלי-דמוגרפי
40	10	10	10	10	קשיי המלחמה
25	7	5	6	6	קשיים מקצועיים

4.2 תמונת המצב של התקדמות התהליך של קבלת ההחלטות

טבלה 3 מציגה את מידת שיקול העזיבה לפי מגדר ותחום מחקר. נמצא כי באופן יחסי גברים במדעי הטבע ונשים במדעי החברה והרוח נטו לשקול עזיבה יותר מקבוצות אחרות.

טבלה 3. התפלגות היחס לעזיבה לחו"ל של המשתתפים והמשתתפות לפי תתי-קבוצות של מגדר ותחום מחקר

אחוז משתתפים	מספר משתתפים	יחס לעזיבה	
30.0	3	לא על הפרק כלל	נשים – מדעי החברה והרוח
40.0	4	שוקלת במידה מעטה	
20.0	2	שוקלת במידה בינונית	
10.0	1	שוקלת במידה רבה	
100.0	10	סה"כ	
30.0	3	לא על הפרק כלל	גברים – מדעי החברה והרוח
60.0	6	שוקל במידה מעטה	
10.0	1	שוקל במידה בינונית	
0	0	שוקל במידה רבה	
100.0	10	סה"כ	
50.0	5	לא על הפרק כלל	נשים – מדעי הטבע
30.0	3	שוקלת במידה מעטה	
10.0	1	שוקלת במידה בינונית	
10.0	1	שוקלת במידה רבה	
100.0	10	סה"כ	
22.2	2	לא על הפרק כלל	גברים – מדעי הטבע
33.3	3	שוקל במידה מעטה	
22.2	2	שוקל במידה בינונית	
22.2	2	שוקל במידה רבה	
100.0	9	סה"כ	
	1	לא ענה	

טבלה 4 מתמקדת בתיאורי חסמים בפני עזיבה וחששות מהעתיד לפי מגדר ותחום. גברים ממדעי החברה והרוח דיווחו יותר על אילוצים שקשורים לתחום המחקר, ונשים ממדעי החברה והרוח דיווחו פחות על אילוצים משפחתיים. נרטיבים של חשש מהגירה שכיחים פחות בקרב גברים ממדעי הטבע.

טבלה 4. התפלגות חסמים בפני עזיבה וחששות מהעתיד של המשתתפים והמשתתפות לפי תת-קבוצות של מגדר ותחום מחקר

סה"כ	מדעי הטבע		מדעי הרוח והחברה		
	גברים (n=10)	נשים (n=10)	גברים (n=10)	נשים (n=10)	
					חסמים בפני עזיבה
18	4	6	5	3	אילוצים משפחתיים
6	0	2	4	0	אילוצים שקשורים בתחום המחקר
18	3	5	6	5	חשש מהגירה
5	2	1	1	1	קושי למצוא עבודה טובה מספיק
					חששות מהעתיד
23	5	7	5	6	חשש מהשלכות על הילדים
10	2	3	3	2	חשש מפגיעה עתידית באקדמיה

כדי לערוך תיקוף נוסף לנטייה לעזיבה בוצעו ניתוחים משלימים תוך כדי שימוש בקטגוריות נוספות שעלו בניתוח האיכותני לסיווג עקיף של נטיות העזיבה של המשתתפים והמשתתפות. לשם כך חושב הסכום של האזכורים בכל אחת מהקטגוריות – חסמים בפני עזיבה וחששות מהעתיד – עבור כל משתתף ומשתתפת (כלומר, אם נושא כלשהו עלה בשיחה, הוא קיבל ערך 1; אם לא – ערך 0). לאחר מכן חושב החציון של כלל המשתתפים והמשתתפות בכל אחת מהקטגוריות (למשל, חציון חסמים לעזיבה = 1; חציון חששות מהעתיד = 1) ובוצע חיתוך דיכוטומי לרמות גבוהות ונמוכות.

טבלה 5 מציגה את הקשר בין רמות חסמים בפני עזיבה לבין יחס לעזיבה. משתתפים ומשתתפות בעלי רמת אילוצים נמוכה הם בעלי סיכוי רב יותר להביע נטיות לעזיבה. יותר מ-55% מהמשתתפים והמשתתפות שסווגו כשוקלים עזיבה במידה מעטה הם בעלי רמה גבוהה של חסמים בפני עזיבה. יש לציין שחלק מאילוצים אלו דינמיים ומשתנים עם הזמן, כגון אילוצים משפחתיים, או אילוצים תפיסתיים-נסיבתיים, כגון חשש מהגירה.

טבלה 6 מציגה את הקשר בין רמות החשש מהעתיד לבין היחס לעזיבה. משתתפים ומשתתפות בעלי רמה גבוהה של חשש מהעתיד הם בעלי סיכוי רב יותר להביע נטיות לעזיבה. עם זאת ביטוי קלוש של כוונת עזיבה אינו מעיד בהכרח על רמת חשש נמוכה מהעתיד. למעשה, יותר מ-60% מהמשתתפים והמשתתפות שסווגו כשוקלים עזיבה במידה מעטה הם בעלי רמה גבוהה של חשש מהעתיד. כמו כן יותר מ-45% מהמשתתפים והמשתתפות שלא העלו כלל נטיות עזיבה הם בעלי רמה גבוהה של חשש מהעתיד.

טבלה 5. טבלת צלוח (Cross Tabulation) של היחס לעזיבה ורמת החסמים בפני עזיבה

רמת החסמים בפני עזיבה - גבוהה	רמת החסמים בפני עזיבה - נמוכה		
2	11	לא על הפרק כלל	יחס לעזיבה
9	7	שוקל במידה מעטה	
0	6	שוקל במידה בינונית	
2	2	שוקל במידה רבה	
13	26	סה"כ	

טבלה 6. טבלת צלוח (Cross Tabulation) של היחס לעזיבה ורמת החשש מהעתיד

רמת החשש מהעתיד - גבוהה	רמת החשש מהעתיד - נמוכה		
6	7	לא על הפרק כלל	יחס לעזיבה
10	6	שוקל במידה מעטה	
5	1	שוקל במידה בינונית	
2	2	שוקל במידה רבה	
23	16	סה"כ	

הערה: משתתף אחד לא ענה על שאלות הקשורות לעזיבה.

4.3 פתרונות מדיניות

טבלה 7 מסכמת את הערכת המשתתפים והמשתתפות לפתרונות מדיניות מוצעים. המשתתפים והמשתתפות התבקשו לענות על השאלות לפי הסולם הזה: 0 – לא רלוונטי, 1 – רלוונטי אך פתרון לא טוב, 2 – פתרון תורם במידה מסוימת, 3 – פתרון טוב. הפתרונות המובילים בקרב המשתתפים והמשתתפות הם אלה: הגדלת תקציבי מחקר לאקדמיה (2.48), השקעה במימוןם ובפיתוחם של שיתופי פעולה עם אוניברסיטאות מובילות בעולם (2.35), תוכנית ליצירת קהילה תומכת לחוקרים וחוקרות צעירים (2.28), הפחתת מספר שעות ההוראה (2.11), העלאת שכר ושיפור תנאי עבודה באקדמיה (2.03).

טבלה 7. ממוצעים וסטיות תקן של המשתתפים והמשתתפות בעניין פתרונות מועדפים לפי תת-קבוצות של מגדר ושל תחום מחקר

מדעי הטבע - גברים		מדעי הטבע - נשים		מדעי הרוח והחברה - גברים		מדעי הרוח והחברה - נשים		כלל המדגם	פתרון מוצע
ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן		
1.80	1.03	2.30	0.67	1.70	1.06	2.30	0.48	2.03	1. העלאת השכר ושיפור תנאי העבודה באקדמיה
2.30	0.95	2.70	0.48	2.20	0.92	2.70	0.48	2.48	2. הגדלת תקציבי מחקר לאקדמיה, כולל מימון מיזמים, רכישת ציוד, שיפור תשתיות ותמיכה בצוותי מחקר
2.10	0.74	2.10	0.88	2.70	0.48	2.50	0.53	2.35	3. השקעה במימוןם ובפיתוחם של שיתופי פעולה עם אוניברסיטאות מובילות בעולם
1.30	1.16	1.70	1.34	1.78	1.20	2.33	1.00	1.76	4. שיפור איזון בין חיים לעבודה באמצעות הצעת אפשרויות עבודה גמישות ומענקי חופשה
1.40	1.17	1.30	1.06	1.30	1.25	1.70	0.82	1.43	5. חיזוק שיתופי פעולה עם התעשייה לצורך יישום מחקרים וקידום מקצועי
0.90	1.10	1.00	1.33	1.20	1.23	1.20	0.79	1.08	6. השקת קמפיינים המעודדים גאוה לאומית במחקר
1.80	1.03	1.40	0.97	1.30	1.06	1.70	1.42	1.55	7. יצירת מסלול למשרות מחקר בכירות (research chair positions) עם שכר משופר ומשאבים אוטונומיים למחקר
1.30	1.06	1.60	0.97	2.00	1.15	2.10	0.88	1.75	8. תוכניות פיתוח מנהיגות אקדמית הכוללות ליווי והכשרה

המשך: טבלה 7

מדעי הטבע - גברים		מדעי הטבע - נשים		מדעי הרוח והחברה - גברים		מדעי הרוח והחברה - נשים		כלל המדגם	פתרון מוצע
ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן	ממוצע	סטיית תקן		
0.80	0.79	1.10	0.88	1.70	1.06	1.60	1.07	1.30	9. סיוע בדיור באמצעות מענקי תמיכה לרכישת דירה
1.10	0.88	2.00	0.94	2.10	0.32	1.70	0.95	1.73	10. תקציב מיוחד לתמיכה נפשית ופסיכולוגית רחבה להתמודדות עם לחצי עבודה ועם משברים חברתיים
1.00	1.05	0.90	0.74	1.50	1.18	1.30	0.67	1.18	11. קמפיין תקשורתי שבו חוקרים וחוקרות משתפים בסיבות האישיות והמקצועיות לבחירה להישאר ולחקור בישראל
1.40	0.97	1.70	0.95	1.90	1.10	1.60	0.97	1.65	12. תוכנית ליצירת קהילות ופעילויות לפי תחומי מחקר
2.00	0.67	2.60	0.52	2.30	0.95	2.20	0.79	2.28	13. תוכנית ליצירת קהילה תומכת לחוקרים וחוקרות צעירים
0.60	0.70	1.40	1.07	1.90	1.10	1.60	1.07	1.38	14. תוכנית באקדמיה לטיפוח תחושת שייכות ושותפות סביב ערכים דמוקרטיים וליברליים
1.40	1.17	1.60	1.26	1.80	0.79	1.30	1.06	1.53	15. השקעת המוסדות האקדמיים בבתי ספר, פעילויות חינוך ופנאי המותאמות לילדי החוקרים והחוקרות
1.40	0.97	1.00	0.94	2.00	1.15	2.00	0.67	1.60	16. מימון מיזמים מחקריים המתמקדים בהתמודדות עם אתגרים חברתיים וביטחוניים
1.50	1.07	2.22	1.09	2.22	0.97	2.40	0.70	2.11	17. הפחתת מספר שעות ההוראה כדי לאפשר זמן רב יותר למחקר

הערה לטבלה 7:

* מספר המשתתפים והמשתתפות שענו על השאלות היה 40, חוץ משאלה 4, שעליה ענו 38 משתתפים ומשתתפות, ושאלה 17, שעליה ענו 36 משתתפים ומשתתפות. תוצאות מובילות (בעלות ערך 2 ומעלה) הודגשו בטבלה באמצעות גופן בולט ובקו תחתון כדי להקל את איתור הממצאים הבולטים.

כדי לבחון לעומק את מובהקות ההבדלים בוצעו ניתוחי t-test למדגמים בלתי תלויים לבחינת הבדלים בין נשים לגברים בתשובותיהם לשאלות. רק הבדל אחד עלה כמובהק – נשים דירגו את הפתרון של העלאת השכר ושיפור תנאי העבודה באקדמיה כמועדף יותר מגברים ($t(38)=-2.105, p = .042$).

נוסף על זה, בוצעו ניתוחי t-test למדגמים בלתי תלויים לבחינת הבדלים בתשובות לשאלות בין משתתפים ומשתתפות ממדעי הרוח והחברה למשתתפים ומשתתפות במדעי הטבע, ועלו ארבעה הבדלים מובהקים: משתתפים ומשתתפות ממדעי הרוח והחברה דירגו את הפתרונות האלה כמועדפים יותר באופן מובהק ממשתתפים ומשתתפות במדעי הטבע: מימון מיזמים מחקרניים המתמקדים בהתמודדות עם אתגרים חברתיים וביטחוניים ($t(38)=2.707, p = .01$), השקעה במימוןם ובפיתוחם של שיתופי פעולה עם אוניברסיטאות מובילות בעולם ($t(38)=2.392, p = .022$), סיוע בדיוור באמצעות מענקי תמיכה לרכישת דירה ($t(38)=2.358, p = .024$), תוכנית באקדמיה לטיפוח תחושת שייכות ושותפות סביב ערכים דמוקרטיים וליברליים ($t(38)=2.319, p = .026$).

טבלאות 8 ו-9 מציגות את הפתרונות המובילים לפי רמת נטייה לעזוב. [טבלה 9](#) מציגה את הפתרונות המובילים בקרב המשתתפים והמשתתפות שסווגו כשוקלים לעזוב במידה רבה, ו**[טבלה 10](#)** מציגה אותם בקרב המשתתפים והמשתתפות שסווגו כשוקלים לעזוב במידה בינונית. המספרים בתאים מייצגים את מספר המשתתפים והמשתתפות שסימנו את התרומה של הפתרון המצוין כתורם במידה מסוימת או פתרון טוב, מתוך קבוצת משתתפים ומשתתפות שסווגו כשוקלים לעזוב במידה רבה ([טבלה 8](#)) או כשוקלים לעזוב במידה בינונית ([טבלה 9](#)). מוצגים רק פתרונות שלפחות 70% מהקבוצה של המשתתפים והמשתתפות שסווגו כשוקלים לעזוב במידה רבה או של המשתתפים והמשתתפות שסווגו כשוקלים לעזוב במידה בינונית ראו בהם פתרונות תורמים במידה מסוימת או טובים.

טבלה 8. הפתרונות המובילים בקרב המשתתפים והמשתתפות שסווגו כשוקלים לעזוב במידה גבוהה

יחס לעזיבה – שוקל במידה רבה (n=4)		פתרון מועדף
פתרון טוב	פתרון תורם במידה מסוימת	
1	3	1. העלאת השכר ושיפור תנאי העבודה באקדמיה
2	2	2. הגדלת תקציבי מחקר לאקדמיה, כולל מימון מיזמים, רכישת ציוד, שיפור תשתיות ותמיכה בצוותי מחקר
0	4	3. השקעה במימוןם ובפיתוחם של שיתופי פעולה עם אוניברסיטאות מובילות בעולם
2	2	4. שיפור איזון בין חיים לעבודה באמצעות הצעת אפשרויות עבודה גמישות ומענקי חופשה
3	1	7. יצירת מסלול למשרות מחקר בכירות (research chair positions) עם שכר משופר ומשאבים אוטונומיים למחקר
1	3	13. תוכנית ליצירת קהילה תומכת לחוקרים וחוקרות צעירים

טבלה 9. הפתרונות המובילים בקרב המשתתפים והמשתתפות שסווגו כשוקלים לעזוב במידה בינונית

יחס לעזיבה – שוקל במידה בינונית (n=6)		פתרון מועדף
פתרון טוב	פתרון תורם במידה מסוימת	
2	4	2. הגדלת תקציבי מחקר לאקדמיה, כולל מימון מיזמים, רכישת ציוד, שיפור תשתיות ותמיכה בצוותי מחקר
2	4	3. השקעה במימוןם ובפיתוחם של שיתופי פעולה עם אוניברסיטאות מובילות בעולם
0	5	10. תקציב מיוחד לתמיכה נפשית ופסיכולוגית רחבה להתמודדות עם לחצי עבודה ועם משברים חברתיים
1	4	13. תוכנית ליצירת קהילה תומכת לחוקרים וחוקרות צעירים
2	4	17. הפחתת מספר שעות ההוראה כדי לאפשר זמן רב יותר למחקר

כדי לערוך תיקוף נוסף לפתרונות המועדפים בקרב המשתתפים והמשתתפות הנוטים יותר לעזיבה בוצעו ניתוחים משלימים תוך כדי שימוש בקטגוריות נוספות שעלו בניתוח האיכותי לסיווג עקיף של נטיות העזיבה של המשתתפים והמשתתפות. לשם כך חושב הסכום של כל אחת מהקטגוריות האלה: גורמי הדחיפה וגורמי המשיכה לכל משתתף. לאחר מכן חושב החציון לכל אחת מהקטגוריות (גורמי דחיפה=2; גורמי המשיכה=3.5) ובוצע חיתוך דיכוטומי לרמות גבוהות ונמוכות.

טבלאות 10 ו-11 מאמתות את ממצאי הטבלאות הקודמות תוך כדי שימוש בסיווג עקיף לפי רמת גורמי דחיפה או רמת גורמי משיכה. המספרים בתאים מייצגים את מספר המשתתפים והמשתתפות שסימנו את התרומה של הפתרון המצוין כפתרון תורם במידה מסוימת או פתרון טוב מתוך קבוצת משתתפים ומשתתפות שסווגו כבעלי רמה גבוהה של גורמי דחיפה (טבלה 10) או כבעלי רמה נמוכה של גורמי משיכה (טבלה 11). מוצגים רק פתרונות שלפחות 70% מהקבוצה של משתתפים ומשתתפות שסווגו כבעלי רמה גבוהה של גורמי דחיפה או כבעלי רמה נמוכה של גורמי משיכה ראו בהם פתרונות תורמים במידה מסוימת או טובים. הפתרונות המועדפים בקרב בעלי נטייה גבוהה לעזיבה חזרו על עצמם – שיפור תנאים, תמיכה פסיכולוגית ויצירת קהילות תומכות.

טבלה 10. הפתרונות המובילים בקרב המשתתפים והמשתתפות שסווגו כבעלי רמה גבוהה של גורמי דחיפה להגירה

רמה גבוהה של גורמי דחיפה (n=16)		פתרון מועדף
פתרון טוב	פתרון תורם במידה מסוימת	
4	9	1. העלאת השכר ושיפור תנאי העבודה באקדמיה
8	7	2. הגדלת תקציבי מחקר לאקדמיה, כולל מימון מיזמים, רכישת ציוד, שיפור תשתיות ותמיכה בצוותי מחקר
6	9	3. השקעה במימוןם ובפיתוחם של שיתופי פעולה עם אוניברסיטאות מובילות בעולם
2	10	10. תקציב מיוחד לתמיכה נפשית ופסיכולוגית רחבה להתמודדות עם לחצי עבודה ועם משברים חברתיים
8	8	13. תוכנית ליצירת קהילה תומכת לחוקרים וחוקרות צעירים

טבלה 11. הפתרונות המובילים בקרב המשתתפים והמשתתפות שסווגו כבעלי רמה נמוכה של גורמי משיכה

רמה נמוכה של גורמי משיכה (n=20)		פתרון מועדף
פתרון טוב	פתרון תורם במידה מסוימת	
6	12	1. העלאת השכר ושיפור תנאי העבודה באקדמיה
13	6	2. הגדלת תקציבי מחקר לאקדמיה, כולל מימון מיזמים, רכישת ציוד, שיפור תשתיות ותמיכה בצוותי מחקר
10	8	3. השקעה במימון ופיתוח שיתופי פעולה עם אוניברסיטאות מובילות בעולם
1	13	10. תקציב מיוחד לתמיכה נפשית ופסיכולוגית רחבה להתמודדות עם לחצי עבודה ועם משברים חברתיים
6	11	13. תוכנית ליצירת קהילה תומכת לחוקרים וחוקרות צעירים
7	8	17. הפחתת מספר שעות ההוראה כדי לאפשר זמן רב יותר למחקר

סיכום 05

המחקר מציג תמונה מורכבת ורב־ממדית של שיקולי מעבר למדינה אחרת בקרב מנהיגים ומנהיגות אקדמיים בשלב של אמצע הקריירה. באמצעות שילוב של ראיונות וסקר נחקרו עמדותיהם של 40 מנהיגים ומנהיגות אקדמיים ממגוון תחומים. נמצא כי רובם חשים קשר אידאולוגי־רגשי אמיץ למדינה וכן שביעות רצון מהאקדמיה המקומית. עם זאת רבים מביעים חשש ההולך וגובר מהמצב הפוליטי, מהידרדרות הדמוקרטיה ומהשלכות המלחמה.

מרבית המרואינים והמרואינות לא שקלו הגירה או לא חשבו כלל להגר, ומיעוט מתוכם שקלו הגירה ברצינות ואף נקטו צעדים לקראתה. עם החסמים הבולטים שעמדו בפני עזיבה נמנו אילוצים מחקריים ומשפחתיים, וחששות מהעתיד התמקדו בהשפעה על הילדים ועל האקדמיה. נמצא כי שיקול העזיבה משתנה לפי מגדר ולפי תחום מחקר, כאשר גברים במדעי הטבע נטו יותר לשקול מעבר. נמצא כי גם בקרב המשתתפים והמשתתפות שלא שקלו הגירה ברצינות או נקטו צעדים לקראתה היה החשש לעתיד ברמה גבוהה נפוץ.

הפתרונות התורמים ביותר בעיני המשתתפים והמשתתפות היו אלה: הגדלת תקציבי המחקר, פיתוח שיתופי פעולה עם מוסדות מחקר בין־לאומיים, יצירת קהילות תומכות לחוקרים וחוקרות צעירים, הפחתת עומס ההוראה ושיפור השכר ותנאי העבודה באקדמיה. הפתרונות המועדפים בקרב בעלי נטייה גדולה לעזיבה היו שיפור תנאים, תמיכה פסיכולוגית ויצירת קהילות תומכות. המסקנה המרכזית מצביעה על דחיפות בפיתוח מדיניות מענה כוללת לשימור ההון האנושי האקדמי שתיתן מענה גם לרווחתם האישית והמקצועית של חברי הקהילה האקדמית כהתמודדות עם מגמות עזיבה פוטנציאליות על רקע תחושת אי־הוודאות המתגברת.

רשימת מקורות

- אילן, ש' (2024). ראשי האוניברסיטאות וארגון הסגל: "חוק ההשתקה מסייע לחרם על ישראל". כלכליסט. https://www.calcalist.co.il/local_news/article/syplobenyl
- קדרי-עובדיה, ש' (2025). האוניברסיטאות מדווחות על מאות מקרי חרם אקדמי וקשיים בשיתופי פעולה. הארץ. <https://www.haaretz.co.il/news/education/2025-02-24/ty-article/.premium/00000195-3720-d871-a5bf-b72537d70000>
- Aviram-Nitzan, D., & Porat Hirsh, N. (2023). *The high cost of living in Israel*. Israel Democracy Institute. <https://en.idi.org.il/articles/49568>
- Carling, J. (2024). Why do people migrate? Fresh takes on the foundational question of migration studies. *International Migration Review*, 58 (4), 1757–1791.
- Cohen, E. (2024). Political instability in Israel over the last decades: Causes and consequences. *Cogent Social Sciences*, 10 (1), 2293316.
- Newfield, C. (2025). Humanities decline in darkness: How humanities research funding works. *Public Humanities*, 1, e31.
- Nikou, S., & Luukkonen, M. (2023). The push-pull factor model and its implications for the retention of international students in the host country. *Higher Education, Skills and Work-Based Learning*, 14 (1), 76–94.
- OECD. (2021). *Reducing the precarity of academic research careers*. OECD Publishing.
- OECD. (2024). *Education at a glance 2024: OECD indicators*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/c00cad36-en>
- Porat, I. (2023). Political polarisation and the constitutional crisis in *Israel*. *Israel Law Review*, 56 (3), 369–384.
- Wadman, M. (2024). Fallout from Israel-Hamas war causing 'significant harm' to researchers in Israel, survey finds. Science. <https://www.science.org/content/article/fallout-israel-hamas-war-causing-significant-harm-researchers-israel-survey-finds>

נספחים

נספח א

מחווון ריאיון איכותני

רקע כללי

< האם תוכל/י לספר לי על תפקידך הנוכחי באקדמיה ועל מסלול הקריירה שלך עד כה?

גורמי דחיפה

< איך את/ה מרגיש/ה בנוגע לתנאים המקצועיים שלך באקדמיה כיום (עומס הוראה,

תקציבי מחקר, משאבים, תשתיות ועוד)?

< תוכל/י לתאר את האתגרים שאת/ה חווה בקריירה האקדמית ובחיים האישיים שלך

בהקשר של המלחמה המתמשכת?

< תוכל/י לתאר את האתגרים שאת/ה חווה בקריירה האקדמית ובחיים האישיים שלך

בהקשר של הקיטוב החברתי?

< האם חוסר היציבות במדינה משפיע על עבודתך? אם כן – כיצד?

גורמי משיכה

< מה מחבר אותך לישראל ולעבודה כאן?

< אילו יתרונות את/ה רואה בהמשך הקריירה האקדמית בישראל?

< מהם הגורמים שתומכים בך להמשיך בקריירה האקדמית בישראל לנוכח האתגרים

שציינת?

< מהם הגורמים שעשויים לחזק את רצונך להישאר ולהמשיך לפתח קריירה אקדמית

בארץ?

< האם יש סיבות אישיות או משפחתיות שגורמות לך לרצות להישאר במדינה?

< האם האתגרים שהמדינה ניצבת בפניהם מעוררים בך רצון להישאר כאן דווקא

בתקופה זו?

אפשרות מעבר למדינה אחרת

- < האם שקלת בשנים האחרונות אפשרות של מעבר לאקדמיה בחו"ל?
- < מהן הסיבות שבגללן חשבת לעבור לחו"ל?
- < את מי שיתפת בהתלבטויות (משפחה, עמיתים וכו')? כיצד הגיבו?
- < האם נקטת צעדים ממשיים לקראת מעבר למדינה אחרת (למשל, הגשת מועמדות למשרות בחו"ל, חקר מדינות אחרות, הגשת בקשה לוויזה וכו')?
- < האם את/ה ממשיכה להתקדם בצעדים לקראת מעבר למדינה אחרת אם לאו? ולמה?
- < מי שהיה בשבתון – האם דובר על הישארות במקום השבתון או ששקלתם זאת? למה חזרתם?

הבדלים בין קבוצות

- < האם את/ה מרגישה שהאתגרים והשיקולים שציינת ייחודיים לתחום המחקר שלך?
- < כיצד לדעתך המגדר שלך משפיע על האתגרים ועל השיקולים שתיארת?

צעדים לחיזוק האקדמיה

- < אילו פעולות לדעתך מל"ג, מוסדות אקדמיים וגופים פילנתרופיים יכולים לעשות כדי לחזק את האקדמיה הישראלית בעת הזאת?
- < אילו משאבים או תמיכה היית רוצה לקבל כדי להמשיך ולהתפתח באקדמיה הישראלית?
- < מה לדעתך צריך להיעשות כדי להפוך את הסביבה האקדמית לתומכת יותר בתקופות משבר?

סיכום

- האם יש משהו נוסף שהיית רוצה להוסיף בנוגע לנושאים שדיברנו עליהם?

נספח ב

שאלון סקר כמותני

ההיגדים הבאים מציינים צעדים אפשריים שמל"ג, מוסדות אקדמיים וגופים פילנתרופיים יכולים לעשות כדי לחזק את האקדמיה הישראלית בעת הזאת. בבקשה ציינו/י, בסולם שלהלן, לכל פתרון - באיזו מידה לדעתך הוא תורם לחיזוק האקדמיה הישראלית בעת הזאת:

3 פתרון טוב	2 פתרון תורם במידה מסוימת	1 רלוונטי, אך פתרון לא טוב	0 לא רלוונטי	
				1. העלאת השכר ושיפור תנאי העבודה באקדמיה
				2. הגדלת תקציבי מחקר לאקדמיה, כולל מימון מיזמים, רכישת ציוד, שיפור תשתיות ותמיכה בצוותי מחקר
				3. השקעה במימוןם ובפיתוחם של שיתופי פעולה עם אוניברסיטאות מובילות בעולם
				4. שיפור איזון בין חיים לעבודה באמצעות הצעת אפשרויות עבודה גמישות ומענקי חופשה
				5. חיזוק שיתופי פעולה עם התעשייה לצורך יישום מחקרים וקידום מקצועי
				6. השקת קמפיינים המעודדים גאווה לאומית במחקר
				7. יצירת מסלול למשרות מחקר בכירות (research chair positions) עם שכר משופר ומשאבים אוטונומיים למחקר

3 פתרון טוב	2 פתרון תורם במידה מסוימת	1 רלוונטי, אך פתרון לא טוב	0 לא רלוונטי	
				8. תוכניות פיתוח מנהיגות אקדמית הכוללות ליווי והכשרה
				9. סיוע בדיוור באמצעות מענקי תמיכה לרכישת דירה
				10. תקציב מיוחד לתמיכה נפשית ובסיכולוגית רחבה להתמודדות עם לחצי עבודה ועם משברים חברתיים
				11. קמפיין תקשורתי שבו חוקרים וחוקרות משתפים בסיבות האישיות והמקצועיות לבחירה להישאר ולחקור בישראל
				12. תוכנית ליצירת קהילות ופעילויות לפי תחומי מחקר
				13. תוכנית ליצירת קהילה תומכת לחוקרים וחוקרות צעירים
				14. תוכנית באקדמיה לטיפוח תחושת שייכות ושותפות סביב ערכים דמוקרטיים וליברליים
				15. השקעת המוסדות האקדמיים בבתי ספר, פעילויות חינוך ופנאי המותאמות לילדי החוקרים והחוקרות
				16. מימון מיזמים מחקריים המתמקדים בהתמודדות עם אתגרים חברתיים וביטחוניים
				17. הפחתת מספר שעות ההוראה כדי לאפשר זמן רב יותר למחקר

האקדמיה הצעירה הישראלית
الأكاديمية الشابّة الإسرائيليّة
THE ISRAEL YOUNG ACADEMY

דוא"ל: IsraelYoungAcademy@academy.ac.il
www.young.academy.ac.il

